

הלכות המצויות במקומות נופש

כשרות הכלים

שינוי מקום לענין ברכה

מזוזה במקומות ארוח

מהדורה שלישית
אב תשע"ח

**הדברים נכתבו בדרך לימוד הסוגיות ואין
להסיק מהם כלל הלכה למעשה**

הארות והערות יתקבלו בשמחה

משה נאומבורג

052-7634479

דוא"ל: ntzivi@neto.net.il

דברים אחדים

אודה ה' מאד על שם חלקי מיושבי בית המדרש, ומעמלי תורה שבישיבת "מיר" פה עיה"ק ירושלים, והנה נתתי את ליבי לנחיצות ענין החלכות המצויות בזמני נופש, ומריש החילותי בעניני איסור והיתר, ובמהדורה זו נתווספו בסיעתא דשמיא עניני הלכות "שינוי מקום" באכילה ומזוזה במקומות נופש, כה יתן ה' וכה יוסיף.

משמיא קא זכו לן שעלה קונטרס זה על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן, ותודתי והערכתי נתונה להרבנים הגאונים הגאון הגדול ר' צבי וובר שליט"א, הגאון ר' חנוך אלבק שליט"א וגיסי הגאון ר' אברהם ברויאר שליט"א, שעברו על מרבית הדברים בעניני איסור והיתר שבקונטרס זה, והערוותיהם והארותיהם שזורות בתוך הדברים, יהי רצון שיתברכו משמיא בכל מילי דמיטב.

מ.נ.

תוכן ענינים

השימוש במטבח וכלי האוכל
במקומות נופש

3	החששות המצויים
6	שימוש בצונן
7	שימוש בחמין

המטבח ומכשיריו

9	שיש
13	כיוור
14	ברז
15	מיקרוגל
17	תנור אפיה
19	תנור אפיה קטן
19	כיריים
21	כירה חשמלית
22	כיריים קרמיות
23	כיריים אינדוקציה
24	שולחן

כלי המטבח

25	סכינים ומזלגות
27	כפות
28	צלחות וכלי הגשה
30	קרש חיתוך
31	קומקום חשמלי
32	פותרן
32	מקלף
33	מלחיה
33	מנגל
36	מנגל גז
36	מנגל חשמלי
37	מנגל חד פעמי
37	מצנן
37	מתקן מים חמים/קרים
38	מפות
39	מגבות מטבח

שינוי מקום באכילה

- 43 הגדרת עניין שינוי מקום
44 שינוי מקום כשהאוכל בידו או בפיו
45 מאכלים שאין בהם משום שינוי מקום
45 דברים הטעונים ברכה אחרונה במקום האכילה
46 נשארו אנשים בסעודה

מקומות הנחשבים 'שינוי מקום'

- 46 בחדר אחד
47 מחדר לחדר
47 מבית לבית
48 גדי 'מחדר לחדר' ו'מבית לבית'
48 מבית למרפסת או חצר
48 מתחם נופש
49 בית מלון

שינוי מקום בשטח פתוח

- 49 הגדרת העניין
50 מקום המוקף מחיצות
51 מקום שאינו מוקף מחיצות

הולכי דרכים

- 52 דין הולכי דרכים
53 מנוחה באמצע הדרך
54 העומד לצאת לדרך ומתחיל לאכול בביתו
54 שינוי מקום בנסיעה במכונית
54 יציאה ממכונית לרחוב ולהיפך

מזוזה במקומות נופש

57	מזוזה חובת הדר
57	שוכר חיובו במזוזה
58	שוכר חיובו מן התורה או דרבנן
59	הדר בפונדק
59	גדר 'פונדק'
60	בית מלון - צימר
61	דירת אירוח
61	דירת מגורים
62	מקומות שחיובן מוטל בספק
62	מקומות נופש בחו"ל
63	מקומות נופש באילת
63	השוכר מקום שיש בו מזוזות
63	איסור הוצאת המזוזה
64	השוכר דירה מגוי
64	כמה דרכים לצאת מהחששות הנ"ל
65	אופן קביעת המזוזה
65	קביעת מזוזה נוספת בפתח אחד

בשרות הכלים

השימוש במטבח וכלי האוכל במקומות נופש

במקומות נופש וחדרי אירוח עומדים לרשות האורחים כלי אוכל הכוללים צלחות סכו"ם סירים וכיוצא בהם, וכן מכשירי חשמל המיועדים להכנת האוכל ולחימומו.

בדברים אלו מצויים מכשולות רבים, ישנם דברים האסורים בשימוש, ויש שאינם מותרים אלא בדיעבר, דיניהם ופרטיהם רבים, ולהלן יבוארו עיקרי הדברים.

בשימוש בכלים קיימים ב' חששות עיקריים:

א, טבילת כלים – עניינה: כל כלי מאכל הנקנה מגוי חובה להטבילו, להוציא את הכלי מטומאת הגוי ולהכניסו לקדושת ישראל¹, כלל זה נאמר גם על כלי חדש שלא השתמשו בו מעולם.

רבים ממקומות נופש אלו הם בבעלות יהודים שאינם שומרי תורה, ויש מקום גדול לחוש שהכלים הנמצאים שם לעולם לא הוטבלו, ואסור להשתמש בהם ללא טבילה².

1. מקור חיוב הטבילה למדו חז"ל (ע"ז עה:): מהכתוב בפרשת כלי מדין (במדבר לא, כג), "כל דבר אשר יבא באש – שהשתמשו בהם בני מדין על ידי האש", תעבירו באש וטהרו", שמתכת 'וטהר' למדנו, שמלבד הליבון יש לעשות טהרה נוספת בכלי הנלקח מגוי, והיינו טבילה.

2. והנה לענין מי ששכח להטביל כלים קודם השבת, נתנו לו הפוסקים (שו"ע אור"ח שכג, ז) עצה שיקנה אותם לגוי, ויחזור וישאיל ממנו. אולם כאן אין שייכת עצה זו, לפי שהכלים אלו אינם שלו, ולא יכול להקנותם. אלא שיכול לדבר עם הבעה"ב שיעשה כן ובד"כ עצה זו קשה לעשותה דלא תמיד יש כאן גמירות

אמנם יש לציין שיש מפוסקי זמננו שכתב לחדש, שבמקום שאינו יכול לטבול את הכלי אין איסור בהשתמשות, עיין הערה³, ויש לשאול מורה הוראה בענין זה.

עבר והשתמש או בישל בכלי שאינו טבול, אין המאכל נאסר מחמת כן, לפי שאין בטבילה משום פליטת איסור, אלא היא כדי להכניסו בקדושת ישראל בלבד.

דעת והבנה מוחלטת של הבעה"ב שיודע בדיוק כיצד לפעול, ובכה"ג שיכול לעשותה אכן יקנה לגוי, אלא שבמשנ"ב (שם, לה) גבי להקנות לגוי בשבת, הביא את דברי הט"ז (שם, ו) שמיד אחר השבת צריך להטבילו שלא יהיה נשקע הכלי תחת יד הגוי ויהיה כשלו, ולכך עצה זו טובה בכה"ג שהוא לכמה ימים ולא לזמן רב, ויש מקומות ציבוריים שמחזיקים ברשותם מכשיר תמי 4 וענין הטבילה שבו קשה ואין כמעט פתרונות ולאמור יש עיצה שיקנו לגוי, אלא שאין זה פתרון לזמן רב וכפי שיתבאר בהמשך.

3. כן כתב הגרש"ז (מנחת שלמה תנינא ב-ג סי' סח) לענין אכילה בבתי מלון בכלים שאינם טבולים, ז"ל "יש להקל בזה לפי מש"כ [לעיל] דאיסור ההשתמשות אינו אלא מדרבנן, דאמרו לן אל תשתמש בכלי אלא טבילו תחילה, וא"כ כל זה כשיכול להטבילו, אבל במלון וכדומה שלא יתנו לו לקחת ולהטבילו, כיון דרוצה לאכול ולשתות שרי ליה", עכ"ד.

וכעין זה מצינו במדרכי במנחות גבי ציצית, והובא בפוסקים (או"ח סי' יג) שמי שנקרעו לו ציציותיו ואינו יכול להשיג בגד אחר מותר ללבוש בגד בלי ציצית, וטעמו שם דאיסור הלבישה נובע מכח מצות הציצית, וכשאינו יכול לקיים פוקע ממנו חיוב המצוה מדאורייתא. וצ"ל הגדר בענין זה שמצות טבילה אינה 'מתיר' דומיא דטביל דאסור עד שיפרישו והפרשה היא המתירה, אלא היא מצוה שהתורה אמרה לעשותה ומכח המצוה יש כאן איסור, ולכן כתב המדרכי שאם אינו יכול להטיל ציצית לא מוטלת עליו המצוה ומשום הכי לא נאסר בלבישה, והוא הדין בטבילת כלים. וראה מנחת שלמה (ח"ב סי' סו אות יד בהע' שם) שכתב ע"פ זה להתיר לחולה המאושפז בבית חולים בבעלות יהודי שאינו שומר מצוות לאכול ולשתות מכלי בית החולים, וכן הורה, באדם שאינו שומר מצוות המכבדו בכוס שתיה, דמותר לשתות אף שיש לחוש שהכוס אינה טבולה, והטעם כנ"ל היות ואין בידו לטבול כעת.

אמנם יש לרדן בדברים הנ"ל שמלבד שחלק מהפוסקים חלקו על דברי הגרש"ז, אף לדעת הגרש"ז יש מקום לומר שסברתו שייכת בבתי מלון וכיוצ"ב בלבד שאין לו רשות להטביל, [וכן אין לו כלים המיוחדים לו לאורך שהותו במלון

כלים בבעלות גוי

כלים שהינם בבעלותו של גוי אינם חייבים בטבילה, ולכן השווה במקום שבעליו הם גויים, אין לו כלל חיוב טבילה⁴.

מיני הכלים החייבים בטבילה: כלי מתכות – חייבים מן התורה בטבילה. כלי זכוכית [וכן כלי 'דורלקס' ו'פירקס'] – חיובן מדרבנן. כלי פלסטיק – אינם צריכים טבילה⁵.

ב, בליעת איסור בכלים – עניינה: כלי שהשתמשו בו לאיסור יתכן שבלע מטעם האוכל, ולכן אסור להשתמש בו מחשש שמא טעם האיסור שבו ייפלט לאוכל שעתה מתבשל, וכדי להתירו בשימוש יש להגעיל את הכלי ברותחים או ללבונו כל כלי כדינו.

במקומות אלו באים אורחים רבים שאינם שומרי תורה ויש לחוש שהשתמשו בכלים אלו למאכלות אסורות, וכן לא הקפידו על הפרדה בין בשר בחלב, ופעמים שנאסרים הכלים בשימוש, ואף בכוחם לאסור את המאכל הניתן בהם, וכדלהלן.

שאותם יטביל, אולם בצימרים וכיוצ"ב שיכול לבקש רשות מבעל המקום, יתכן שמחויב להטבילם.

ובעיקר התירו של הגרש"ז יש להעיר, דהנה מבואר בפוסקים [עי' טושו"ע (או"ח שכג, ז)] שיש האוסרים להטביל כלים בשבת, ולדבריהם אין להשתמש בכלים שאינם טבולים בשבת, הלוא כיון שא"א להטביל שוב יוכל להשתמש בכלים אלו ללא טבילה כיון שאין בידו להטביל, כן שמעתי ששאלו את הגרש"ז שאלה זו, וכן דנו איתו בכה"ג שיבוא להטביל והמקוה כלים יהיה סגור אם גם נימא שיהיה פטור כיון שהוא אנוס. ויש לעי'.

עוד מצינו בדרכי תשובה (קכ, ע) שהיקל בנידון זה, מחמת שכלים אלו שאינם עומדים לשימוש הבעלים אלא עבור האורחים, נידונים ככלי סחורה שאינם חייבים בטבילה. אולם סברא זו אינה מוסכמת באחרונים, וכן ועדי כשרות למהדרין אינם סומכים על קולא זו.

4. ויש שכתבו מטעם זה, שאין לטבול בברכה כלים הלקוחים ממפעלים שהם בבעלות חברה בע"מ, לפי שיתכן שיש בחברה זו שותפות של גוי ואינם חייבים בטבילה.

5. כן הכרעת רוב הפוסקים. אמנם במנחת יצחק (ח"ג סי' עז) כתב, שיטבילם בלי ברכה.

שימוש בצונן

בדרך כלל אין בליעות עוברות מכלי לאוכל אלא על ידי מגע חם, ולכן אם משתמש בהם בצונן, אין המאכל נפלט מן הכלי לתוכו.

אולם אף שבצונן המאכל אינו נאסר, מכל מקום כתב המרדכי (פסחים רמז תקסה) שלכתחילה אין להשתמש בכלי שבלע איסור כלל אף בצונן, שמא יבוא להשתמש בו בחמין⁶.

דין זה הובא ברמ"א (יורה דעה קכא, ה), אלא שהוסיף, שאיסור זה הוא רק בשימוש דרך קבע, אבל דרך עראי מותרים בצונן אפילו לכתחילה על ידי הדחה ושפשוף היטב.

ומעתה, המתארח במקומות אלו נכון שיביא כלים מביתו ולא ישתמש באותם כלים אף בצונן⁷, אך אם לא הביא כלים עמו, ורוצה להשתמש עראי בכלים אלו, יכול להשתמש בהם בצונן, אלא שיש לו לעשות הדחה ושפשוף קודם לכן, וראה הערה⁸.

6. מקור הדין הוא מסוגיית הגמ' בפסחים (ל: עיין שם ברי"ף ובר"ן בגירסת הגמ').

7. א. לפי שיש לדון בהיתר 'דרך עראי', שהנה הרמ"א הביא דוגמא ל'דרך עראי' "כגון שהוא בבית הגוי", ויתכן לפי"ז שכל היתר השתמשות עראי הוא באופן שאינו מתכוון לכך, וכגון שנקלע לפונדק דרכים וכיוצא בזה, אך אם מתכוון מראש לשהות במקום שידע שיש בו כלים אסורים אין זה כלול ב'דרך עראי'. ועוד שפעמים רבות מתכוון לשהות במקום מספר ימים, ויתכן שאי אפשר להגדיר שימוש זה כ'עראי'. ב. עוד מצינו במקצת פוסקים שיש דברים הנאסרים אף בהשתמשות בצונן, ולא יועיל לכך שימוש דרך עראי, דעיי' ש"ך (צא, ג) שכתב שבדבר חריף לח אין להשתמש בכלי איסור אף שהוא צונן, שיתכן בו חשש הפלטה, ודבר זה מצינו בחלק מן המאכלים, ונכון לחוש לדבריו.

8. בעיקר ההיתר של דרך עראי, מצינו במקצת פוסקים שיש מיני כלים שאין בהם היתר זה, שדעת הפמ"ג (יו"ד צא, ש"ד ג) שכל היתר 'דרך עראי' לא נאמר אלא בכלי שיש לו תקנה בהגעלה, שכיון שיש תקנה להגעילו, אם נתיר את השימוש בו בצונן לא יבוא להשתמש בו גם בחמין אלא יגעילנו מיד, אבל כלי שאינו בן הגעלה, לא הותר להשתמש בו בצונן, שעלול לבסוף להשתמש בו אף בחמין. וכמו כן לדעת כמה ראשונים (רמב"ן ורשב"א חולין קיא:): כלי חרס מחמת שבליעתן מרובה, יש לחוש שפולטים אף בצונן, ומטעם זה אין להשתמש בהם אף בדרך

שימוש בחמין

אין היתר להשתמש בכלים אלו בחמין, בין אם בשלו בכלים אלו תוך כ"ד שעות, ובין אם עברו עליהם כ"ד שעות שלא בשלו בהם⁹.

אולם לענין המאכל אם נאסר או לא יש חילוק בין הדברים, לפי שאין טעם הנפלט מכלי איסור אוסר את המאכל אלא אם כן הכלי היה בן יומו, דהיינו שלא עברו כ"ד שעות ממתי שבשלו בו איסור.

אך אם עברו על הכלי כ"ד שעות שלא השתמשו בו כלל, שוב לא נאסר המאכל. וטעם הדבר הוא, שלאחר כ"ד שעות הטעם היוצא מהכלי אינו אלא טעם פגום שאינו אוסר את המאכל, אלא אם כן בא לבשל בו דבר חריף¹⁰ שנאסר אף שעברו על הכלי יותר מכ"ד שעות¹¹.

עראי, ובחור"ד חשש לדבריהם. אמנם יש שחלקו על כך כמבואר ביד יהודה (צא, פי' הארוך ד) ועיי"ש שהוכיח באריכות מהריטב"א והרא"ה להקל בזה, ודחה את ראיות האחרונים שהחמירו בזה, ובחכמת אדם (כלל נו, ג) התיר לסמוך על המתירין לצורך שבת, במאכל שאינו חריף. ולכאור' כן משמע מדברי המשנ"ב (סי' תנא ס"ק קלו) שכתב להתיר להניח מצה דרך עראי בפסח ע"ג תנור צונן, אף שעשוי מחרס שאינו בר הגעלה, ומוכח שלא חשש לדברי הפמ"ג הנ"ל. [אך עדיין יתכן שחשש לדברי החור"ד שכלי חרס מפליט אף בצונן, אלא שחשש זה שייך דווקא בדבר לח, וכל מה שהתיר המשנ"ב הוא רק להניח מצה שהיא דבר יבש]. ולכן יתכן שכלים שהם ספק בני הגעלה כגון העשויים מפלסטיק או כלי אימייל יש להקל בשימוש בהם דרך עראי. וביותר, שכן דנו הפוסקים להתיר בשעת הדחק להגעיל כלים אלו ע"י עירוי ג' פעמים רותחים, ויתכן שנחשבים בני הגעלה מחמת כן.

9. עיי' ע"ז (עו). דגזרו על כלים שאינן בני יומן, שבליעותיהן פגומות, אטו כלים בני יומן.

10. 'דבר חריף' נחשב כל מאכל שמרוב חריפותו אינו נאכל לבדו, אלא דרך לאוכלו עם מאכל אחר, כגון בצל ושום וכיוצ"ב. ואף מאכלים החריפים קצת וכן מיני חמוצים כגון מלפפון חמוץ, לדעת כמה פוסקים [עיי' שו"ע צו, ב] יש להחמיר להחשיבן כדבר חריף, ועיי' משנ"ב (תמו, פא) שכתב להקל במקום הפסד מרובה. ועיי' חכמת אדם (מט, ט) דהיקל בהם כשאינם בני יומן.

11. דין זה שדבר חריף כוחו גם באינו בן יומו שנוי במחלוקת, דעת הרמ"א (צו),

וכלל הוא בידינו (שו"ע סי' קכב, ו-ז) שסתם כלים אינם בני יומם, ולכן במקום ספק אם בישלו בכלים אלו תוך כ"ד שעות או לא, יש להקל שדינם כאינם בני יומם, ולא נאסר המאכל¹².

א) לאסור, מאידך השו"ע (שם) הביא שי"א שהוא רק בב"י, ועי' (שם, ג) שנראה שסתם שאסור גם בבן יומו, וכן לקמן (קג, ו) הביא רק את הדעות שה"ה באינו בן יומו, ויש שרצו לחלק בין איסור להתר, עי' רע"א (שם), ויש שרצו להתיר במקום הפסד, ולכך לנוהגים כהרמ"א ודאי שיש לאסור בדבר חריף גם באינו בן יומו.

12. והוא דווקא אם בישל בשוגג, אבל אם הזיד ובישל או אמר לאחר "בשל לי" התבשיל אסור, ומקורו בתשובות הרשב"א הובא בב"י סי' קכ"ב, וראה עוד בפרמ"ג (שפ"ד צט, סס"ק ז) שכ"כ, והביא שבשו"ת בנימין זאב חלק בזה, ועי' בהגהות רע"א (שם, ד' מהדור' פרידמן) שציין לדברי הרשב"א.

להלן הדברים המצויים במקומות אלו, ופרטי דיניהם :

המטבח ומכשיריו

שיש

השיש בחזקת בלוע מאיסור¹³, לכך יש להימנע מלהניח כלי חם וכ"ש מאכל חם ע"ג השיש מחשש לבליעות איסור¹⁴.

13. החששות: שמא הניח מאכל של איסור חם על השיש, וכן שמא הניח מאכל בשרי חם ואח"כ הניח בפחות מעת לעת דבר חלבי חם, ובשיש מצוי שיש בו רטיבות ונמצא שעוברות בליעות מהשיש לכלי באמצעות הרטיבות. וגם אם השיש יבש, אם מניח שם מאכל חם גלוי יש לחוש שנאסר, שכן טעם עובר מכלי לאוכל גם ללא רוטב.

בהנחת כלי לכאורה שייך הוא לכלל שאין בליעה עוברת מכלי לכלי ללא רוטב, אך עדיין לכתחילה אין לסמוך על זה כפי שמשמע מפשטות דברי הרמ"א (צב, ח) וכמבואר בדברי הפמ"ג (יו"ד סי' קה שפ"ד ס"ק כב). אולם מאידך בפמ"ג (קח שפ"ד סק"ג) מבואר שבאמת אין חשש שהבליעה תעבור ללא רוטב, וכל חשש הרמ"א שם הוא רק בב' קדירות הוא שמא יותזו ניצוצות מתבשיל אחד לשני, (וכן מבואר בש"ך סי' קיח, לו), ולפי"ז כל החשש הוא רק בב' קדרות שאחת מהן מלאה, אך בנידו"ד לא שייך איסור זה, וכן פסק באג"מ (יו"ד ח"ג סי' י). ומדברי הט"ז (צח, ג) משמע שיש לחוש לכתחילה בכל אופן, וכ"כ הכת"ס (יו"ד סי' נד), ועי' משנ"ב (תנא, לד) שמשמע מדבריו שאין להחמיר. ועוד שמעתי ממורי הוראה שיש להקל בחומרא זו בכלי שאינו בן יומו.

עוד יש לחוש שמא ניתז על השיש ממאכל רותח המונח בקדירה, אך בזה יש מקום להקל היות והוא עירוי שנפסק הקילוח, והחזו"א (יו"ד סי' כט סק"ה) הכריע שדינו ככלי שני. ואף לדעת הש"ך (סי' קה, ה, וסי' צא, ז) שאין חילוק בין נפסק הקילוח ללא נפסק ולעולם מבליע כדי קליפה, מכל מקום גם לשיטתו יש להקל, דבמקום אחר כתב (צג, ו) שטיפה אחת כח חמימותה פוסק, פי' שמצטננת בעודה באויר וכשנופלת על השיש כבר אין היס"ב, וכ"כ בחכמ"א (כלל נט ס"ב). אלא שיש להסתפק אם היתר זה קיים גם בשמן רותח היות ורתיחתו חזקה יותר, ועינינו הרואות באדם הניתזת עליו טיפת שמן מטיגון שהיא מכאיבה לו ביותר, הרי שחומה לא נפסק, והדבר תלוי במרחק שעוברת הטיפה.

14. מקור הדין ששיש צריך הגעלה הוא מדברי השולחן ערוך (תנא, כ). אולם באמת פסק זה צ"ע, שהרי דעת השו"ע (שם, ס"ו) דכל כלי הולכים אחר רוב

הכשרת השיש אינה מן הדברים הפשוטים כפי המבואר בהערה¹⁵,

תשמישו, והרי שיש אין רוב תשמישו בעירו, דשימושו של השיש הוא למטרת הנחת סירים וכדו', ומה שנשפך מהקדירה הוא מיעוט תשמיש בשיש, וא"כ מדוע צריך להגעילו. וביותר צ"ע על המבואר שם בשעה"צ (ס"ק קמד) שהטעם שהשו"ע היקל בעירו ואי"צ אבן מלובנת, משום שרוב תשמישו בעירו, והרי אדרבה רוב תשמישו בצונן. ואין לומר דכיון שעצם הנחת הסירים חמים חשיב רוב תשמישו בחמין ולא בצונן, לפי שאף הנחת הקדרות אינה תשמיש האוסר, שמעיקר הדין אין איסור עובר מכלי לכלי ללא רוטב, ובגדר 'רוב תשמישו' לא נכנס אלא דבר האוסר כמבואר במנחת שלמה (סי' צו, ד).

ויתכן שכיון שאין משתמשים בשיש לאוכל, וכשמשתמשים לאוכל החמין אינם מיעוט, שוב דין השיש דומה לדין כלי חדש, דכלי חדש אפי' אם רק פעם אחת השתמשו בו לחמץ כבר צריך הגעלה, אע"ג שהוא מיעוט תשמיש, וביארו האחרונים דכל הנידון דרוב ומיעוט הוא דווקא כשיש ב' שימושים שהאחד מהם רוב והשני מיעוט, אבל בחדש אין ענינו כך.

ויש לומר באופן אחר ע"פ דברי הראשונים, דהנה התוס' בע"ז (עו: ד"ה אמר) לא כתבו שאזלי' בתר רוב, אלא כתבו שהולכים אחר תשמיש הקבוע, וכן ברשב"א (שו"ת ח"א ס' שעב) כתב עיקר התשמיש, נמצינו למדים שהקובע הוא הדבר שאליו הדבר מיועד, וא"כ יש לומר דשיש וכן שולחן מיועדים לדבר זה, ונמצא דהגם שאין זה רוב השימוש שנשפך אבל חשיב כבר עיקר תשמישו. ואמנם מקובל אצל בני ספרד אנשי ירושלים הותיקים, שלא הגעילו את השיש בפסח מחמת שאין זה רוב תשמישו בחמין, וכן מובא באור לציון (ח"ג פ"י תשובה יא).

15. כתב הפמ"ג (או"ח תנא א"א יד) גבי כלים שתשמישן בעירו ז"ל "דכשמניח בקערה גדולה, ומערה עליהם צריך ליזהר שהקילוח יהא נוגע בכל המקומות מבפנים ומבחוץ עליו". עיי"ש, והנה כשבא להגעיל תיכף ומיד מתמלא השיש במים, ונמצא שכשממשיך לערות מערה ע"ג המים ולא על השיש ישירות, והמים כבר נהיו קרים דתתאה גבר מחמת השיש, ונמצא שהעירו פעל רק היכן שקיבל את הקילוח הראשון בעוד השיש יבש, והוא מקום מועט מאד, וכמעט בלתי אפשרי לזכור היכן נגע כשהיה יבש ומשם להתחיל שוב לערות מהמקום הרטוב שבו היה מים כבר כשעירה, ועי' במשנ"ב (תנא, ג) שכתב שצריך לנגב את המים כדי שלא יצננו את המים הרותחים.

גם יתכן שאופן ההגעלה של עירו לא מהני, דיחוש שמה הבליעה נעשתה ע"י שהניח קדירה רותחת על השיש בעודו רטוב, או שהניח דבר גוש חם כגון חתיכת בשר או פיצה ע"ג השיש, ונמצא שיש כאן בליעות של כלי ראשון, וכן לדעת מקצת פוסקים [איסור והיתר הובא בט"ז (סי' צב)] אם עירו הרבה פעמים

וכן יש מיני שיש שלא מועילה בהם הגעלה, עיין הערה¹⁶.

דינו ככלי ראשון, וצריך הגעלה מכלי ראשון, וואף שלא נבלע בשיש אלא כדי קליפה, דקיי"ל תתאה גבר, ואינו אוסר אלא כדי קליפה, ולכא' היה להועיל לכך עירוי שמפליט ומבליע כדי קליפה, מ"מ מבואר ביד יהודה שאין כוח בעירוי להוציא בליעה הנעשית ע"י כלי ראשון ממש שנכנס בחוזק לכדי קליפה. ולבד מכך, כל דין עירוי שמבשל כדי קליפה הוא רק מספק, דיש אומרים שדינו ככלי שני, ולכן מבואר בפרי מגדים שאין לסמוך על עירוי להפליט בליעה גמורה של כדי קליפה. ועיי' שו"ע (או"ח סי' תנא ס"ב) ובמשנ"ב (שם ס"ק קיד) שהביא חשש זה בשם מהרי"ו (סי' קצ"ג), וכתב שם שיכשירם ע"י אבן מלובנת וישפוך עליה רותחין ויגלגל למקום אחר וישפוך עליה כדי שילכו הרוותחים בכולו. ולמעשה יש קושי לעשות זאת במיוחד במקומות נופש. ומאידך יש שטענו דכיון שמעיקר הדין אזלי' בשולחנות אחר רב תשמישו כמבואר ברמ"א (קכא, ה) ובהגר"א (שם, יד) וא"צ עירוי כלל ולכך במקום שא"א להכשירו הו"ל כדיעבד וא"צ כלל הגעלה ולכך לכה"פ יערה על הצד שמהני עירוי ואם לא מהני ל"צ כלל הכשרה.

ויש שנתנו פתרון ע"י שיניח מים חמים ע"ג השיש ועליו מגהץ. אמנם צריך לכך שיש עם שפה, כדי שבשעת ההגעלה יעמדו המים תחת המגהץ, ולא יישפכו לתוך הכיור.

פתרון אחר נאמר בענין, והוא שיערה מקומקום חשמלי בזמן שמחובר לחשמל ופועל ומתחמם כל הזמן ע"י גוף החימום, ובעוד המים מבעבעים יערה אותם על השיש, עפ"י פסק הרמ"א (סי' צב, ה) שעירוי שנזחל ממקור האש דינו ככלי ראשון. אך יש לציין שלדעת האיסור והיתר אין דינו ככלי ראשון, ויתכן שאף הרמ"א לא כתב כן אלא לחומרא שאוסר ככלי ראשון, אך לא לקולא שייחשב ככלי ראשון לענין הגעלה. ויש שפקפקו גם ברעיון זה היות והמציאות מוכיחה שמיד שנשפכים המים על השיש שוב אין הם מבעבעים.

16. בשוק ישנם כמה סוגי שיש שעניינם חלוק זה מזה, מיני שיש הנקראים 'גרניט' או 'חברון', עשויים משיש אמיתי וטבעי לחלוטין שנחתכו מאבן גדולה הנקראת 'חברון' ו'גרניט' ורק עוברים חיתוך וליטוש במפעל, לכאורה דינם ככלי אבן שמועילה בהם הגעלה. אמנם יש לציין שבשיש גרניט אף שעיקרו עשוי מאבן גרניט, הוא נמשח אף בדבקים ונוזלים מיוחדים המחזקים אותם, ומעניקים להם ברק חוסן ועמידות, ולכן יתכן שמטעם זה לא יועיל לו הגעלה, ראה מה שכתבנו בהמשך ההערה.

סוג שיש נוסף נקרא 'אבן קיסר' הנעשה מחלקי שיש טחונים, שלוקחים אבנים וטוחנים אותם ונעשים כמו חול ומערכים בהם דבק ובכך יוצרים יציקה של שיש, דבר זה נעשה במטרה ליצור צבעים שונים מאשר הצבעים שבגרניט

לגבי השתמשות בצונן על גבי השיש¹⁷, מעיקר הדין יש מקום להתיר בדרך עראי¹⁸. ואם רוצה להשתמש בחמין על גבי השיש, ניח כיסוי תחת הקדירות, ואף אם רוצה להשתמש בצונן טוב להניח כיסוי על גביו.

וחברון. בשיש מסוג זה יש כ-93% "קוורץ" שהוא השיש הטחון, ואילו 7% חומר דבק כימי עם צבע שמעריכים יחד והדבק פועל שיהיה כגוש אחד.

ויש לדון מה דינה של שחיקת אבנים לגבי הגעלה, האם נחשבת כמו חול ודינה ככלי חרס לגבי הגעלה, או דדינה כאבן היות ובעצם היא אינה חול אלא רק אחרי כתישתה נעשית כמין חול. ודנו בזה האחרונים עיי' שו"ת בית יצחק (י"ד ח"א במפתחות לס' קמו אות ח) שנסתפק בזה, וביד יהודה (סי' סט, פירוש הארוך ס"ק פא) כתב דדינה כחול, וכן עי' דרכי תשובה (י"ד סי' קכא, כה). ועיי' חזו"א (או"ח סי' קכ ס"ק כג) שהחמיר בכלי אדמה ואולי גם בזה ושמא י"ל ששברי אבנים קיל טפי מכלי אדמה, ומאידך הגרש"ז (הליכות שלמה פ"ג ה"ב) היקל בזה.

גם אם נדון להקל שדינו ככלי אבן, עדיין יש לדון מחמת החומרים הנוספים המעורבים בו, שכאמור לעיל מעורבים בו 7% של חומרים כימים וחלק ניכר מהם הוא הדבק, ויש לדון האם מועילה הגעלה לדבק, ונידון זה הוא נדון כללי האם יש הגעלה בדברים שאינם מפורשים בתורה בחז"ל בשו"ע ובנו"כ, דמה שמפורש הוא כלי מתכות, עץ, אבן, גללים, אדמה, אבל כלי פלסטיק וכיוצ"ב לא נתבאר ודנו הפוסקים בזה, וה"ה דיש לדון גבי דבק וכל כיוצ"ב, מאידך יש שרצו להקל בכל הגעלת כלי פלסטיק והוכחתם היא מדברי המהר"ם הובא בשו"ך (צד, כג) וכן בט"ז (צו, ה) שבהתירא בלע יש הגעלה באוכלים, וק"ו שיש הגעלה בכלי פלסטיק.

עוד יש לדעת שההוראות בחלק מסוגי השיש שלא יהיו במגע עם חום, ולכן נזהרים תמיד שלא להניח עליו סירים חמים וכל כיוצ"ב מחמת שעשוי הוא להיבקע, [ומטעם זה היצרנים אינם מקבלים אחריות על השתמשות בדבר חם], ולפי מה שנתברר, ככל שהשיש חזק יותר וצפוף יותר, החום משפיע עליו ועשוי בקלות להיבקע, ולכן אם חושש למגע עם דבר חם, שוב לא מהני לו הגעלה כדמצינו גבי תנור שלא מועיל בו ליבון משום שחם עליו שמא יבקע וה"ה כאן, וביותר בנדו"ד השיש אינו בבעלות המתארח אלא הוא של בעל המקום, ואם יש חשש על עמידתו בחום אינו יכול לעשות הגעלה בלי רשות בעה"ב.

17. היינו כשמניח את המאכל עצמו ע"ג השיש, אך בהפסק כלי אין נחשב להשתמשות, ואין מקום כלל להחמיר בזה לענין צונן.

18. ראה לעיל בהערה בפתיחת הדברים שיש שהחמירו בדבר שאינו בן הגעלה. אך כאן יש יותר מקום להקל, כיון שיתכן שהשיש הוא בר הגעלה.

בדיעבד אם הניח מאכל חם על השיש מותר לאוכלו, היות ובליעות השיש פגומות שסתם כלים אינם בני יומם.

כיוור

כיוור הוא בחזקת בלוע מאיסור¹⁹, ולענין שימוש בצונן יש מקום להקל בו, אולם יש להיזהר שהכלים לא יעמדו בו בתוך מים יותר מכ"ד שעות כדי שלא יאסרו מדין כבוש, אך בדיעבד אינם נאסרים אף אם שהו מעת לעת, משום שאין הכיוור בן יומו.

ויש להימנע משימוש במים רותחים בכיוור זה, בשעה שמונחים בו כלים. ובדיעבד אם שפך לתוך הכיוור מים רותחים, לא נאסרו הכלים²⁰.

19. החששות הם כמו שנתבאר בשיש, שמא נשפך בו או ניתז עליו דבר שאינו כשר כשהוא חם ונבלע בו האיסור. אלא שאם היה זה כל החשש, ניתן היה להכשיר את הכיוור על ידי עירוי. אלא שמצוי חשש יותר קרוב, והוא שפעמים שוהים הכלים שבכיוור בתוך מים יותר מכ"ד שעות, ומונח בשיש איסור בעין או כלים שבלוע בהם איסור, ומחמת דין כבוש נפלט הטעם שבהם אל המים ומהמים אל הכיוור ונמצא שהכיוור בלוע באיסור נכל זה לדעת האיסור והיתר המובא בט"ז (קה, א) ובש"ך (קה, ב). אולם לדעת הט"ז והש"ך עצמם באופן כזה אין המים נאסרים משום שהכלי לאחר כ"ד שעות הוא נותן טעם לפגם, ועיין ביאור הלכה (סי' תמז, ח). וכן מצוי שיש שיירי מאכלים בכיוור זמן ממושך ומדין 'כבוש' בלע הכיוור את האיסור הקיים בו, ונמצא שאם משאיר את כליו יום שלם בתוך המים שבכיוור או שמדיח את כליו במים חמים, מחמת החום יפלט האיסור אל תוך כליו. וכן יש לחשוש שעוברים מים חמים מהברז אל הניקוז שבכיוור ומחברם ונמצא שעולה איסור לברז משום ניצוק, ולכתחילה יש להיזהר בזה [עיי' רמ"א (סי' קה סו"ס ג) שניצוק אינו אוסר בדיעבד], ושוב הברז אוסר את הכלים על ידי המים חמים העוברים בו. עוד יש לחשוש שיש שאריות מאכל בכיוור וכשפותח את ברז המים החמים נבלע מהמאכל אל הכיוור, אך חשש זה הוא רק באופן שמשתמש עם המים בשיעור יד סולדת.

20. שאין הכיוור בן יומו, ואף אם היה בן יומו עיי' שו"ע ורמ"א (צה, ג) וש"ך (צה, כ) שיעירי ע"ג ב' כלים אינו אוסר בדיעבד כשהם נקיים, וכן הכרעת יד יהודה (הקצר סקל"ה). ודעת החכמת אדם (מח, יב) להקל בהפסד מרובה.

הבא להגעיל את הכיור יש להבחין בחומר ממנו הוא עשוי, על פי רוב הכיור עשוי מחרס, וחרס אינו בר הגעלה, שאין הגעלה מוציאה ממנו את כל בליעותיו, ואם הוא מנירוסטה דינו ככלי מתכות שמועילה בהם הגעלה, ויכול להגעיל באחד מב' דרכים:

א. יערה מקומקום חשמלי בזמן שמחובר לחשמל ופועל, ובעוד המים מבעבעים יערה אותם על הכיור, ועיין הערה²¹.

ב. הגעלה באמצעות כף חשמלית, על ידי שיסתום את חור הניקוז של המים וימלא את הכיור מים עד למעלה, ויניח בתוכו כף חשמלית עד תחתית הכיור²², ובכך יצליחו המים להתחמם והרי זה הגעלה בכלי ראשון, אלא שיש לבדוק אם הכף החשמלית בכוחה לחמם את כל המים עד שיעלו בועות.

ברז

טוב להימנע משימוש בו במים רותחים²³. אמנם ניתן להכשירם בהגעלה ע"י שיפתח את ברז המים החמים, ובעוד שיוצאים המים יערה עליו מים חמים מקומקום רותח.

21. היה מקום לומר שגם לולא שיאחזו בכפתור מהני עירוי זה, היות שהגוף חימום הוא כאבן מלובנת ונמצא שהמים תמיד נמצאים מעל גבי הברזל שהיה על האש ומתחמם ממנה, והוי כמים שמערה ע"ג אבן מלובנת. אך שמעתי שמכל מקום יש להקפיד שיבעבע כל הזמן, לפי שהביעבוע מגלה על כך שהגוף חימום הוא ברמה של אבן מלובנת, והובא לעיל שיש שפקפקו בכל ענין הגעלה מסוג זה היות והמציאות מוכיחה שבעבוע המים פוסק מיד שמגיע לכיור.

22. שאם ישים רק בחלק העליון של המים יש לחוש שרק בחלק זה יעלו רתיחה ולא מה שמתחתיו, לכך ישים עד הסוף שכל המים יעלו רתיחה.

23. החשש: שמא עירו מים רותחים על סירים עם שאריות מאכלי איסור וכיוצ"ב, ועלתה זיעת האיסור לברז, ואף אם זיעת המאכל אינה יד סולדת, מכל מקום פעמים הברז יד סולדת בו. ויש לציין שלא נאסרים אלא כדי קליפה מהמים הרותחים כיון שתתאה גבר, וכבר נחלקו הראשונים אם כדי קליפה המתערבת במים יש בכוחה לאסור, [עיי' תוס' פסחים עז.].

מיקרוגל

כלי זה בחזקת בלוע מאיסור²⁴, ולכן אין להניח בו מאכל פתוח ולחממו. ואם המאכל מכוסה היטב²⁵, מעיקר הדין מותר בשימוש מחמת שאין המאכל בולע באופן זה, ויש להקפיד שהמיקרוגל יהיה נקי היטב²⁶. אך יש שהורו לא לעשות כן²⁷.

צלחת המיקרוגל: צלחת זו בשונה משאר צלחות בולעת מהמאכלים דרך כלי ראשון גמור, אך מ"מ רשאי להשתמש בה כפי שהיא, שהרי המאכל מכוסה בכלי²⁸. אך יזהר מאוד שהצלחת תהיה נקיה לגמרי.

ולענין טבילת הצלחת יש לצדד שאינה צריכה טבילה²⁹.

24. יש לחוש שחיממו בו מאכל אסור, או חיממו בו מאכל בשרי ואח"כ מאכל חלבי וניתז מהאוכל לדפנות. וכן יש לחוש שכשחיממו את המאכל העלה המאכל זיעה, ונבלעה אותה זיעה במיקרוגל. עוד יש לחוש שנבלע בדופן עם החורים ונכנס לתוך החורים וכשמחמם נפלט מהם למאכל, ולכן גם אם רואה שאין שום 'בעין' על הדפנות, יש לחוש שבתוך אחד החורים נשאר מהמאכל.

25. ראוי להימנע מכיסוי של שקית ניילון, א. כי אינה אטומה דיה ומצוי שיש בה חורים, ובקל עוברים בה בליעות, [אך יתכן שבחורים קטנים כאלו לא חודרת זיעה]. ב. מצוי שנפתחת מחמת לחץ האדים.

26. דאם לא כן הכלי העוטף את המאכל, יבלע משארית האוכל שבעין.
27. הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי תשנ"ד), כי מצוי מאד מסיבות שונות שהתבשילים מתבשלים ומתחממים כשאינם מכוסים, ולעיתים גם גולש וניתז מהתבשילים.

28. ואין בליעה עוברת מכלי לכלי ללא רוטב [ואף ניילון נחשב ככלי לענין זה]. ואף שלדעת הרמ"א לכתחילה אין לסמוך על זה, כפי שהובא לעיל, אך כיון שהמדובר כאן בכלי זכוית שלדעת רבים מן הפוסקים אינם בולעים, רשאי לסמוך על כך לכתחילה.

29. לפי שאין דרך להשתמש בה במגע ישיר באוכל. ואף שבמיקרוגל שבבית יש שהורו להטביל את הצלחת ללא ברכה, מחמת שפעמים מניחים עליה אוכל

הכשרת המיקרוגל

בענין הכשרת המיקרוגל על ידי הגעלה, נחלקו הפוסקים³⁰, יש שסברו שאין מועילה לו הגעלה. ויש שכתבו שתועיל לו הגעלה

[כפי ששמע מדברי הרמ"א (קכ, ח), ודלא כדעת הפר"ח (קכ, יט) שהלך אחר רוב תשמישו], אך במיקרוגל הנמצא במקום אירוח, אין רגילות כלל להניח עליו אוכלים, ולדברי הכל אין צריכה הגעלה. וראה בפתיחה בענין הטבלת כלים בהערה שם שכאן יש להוסיף צדדים להקל, לדון כלים אלו ככלי סחורה, כמוש"כ בדרכי תשובה, וכן עפ"י דברי הגרש"ז המובאים שם יש עוד מקום להקל.

30. בענין המיקרוגל יש ב' נידונים: א, האם יש בו חשש בליעות כלל. ב, אם אכן יש בו חשש בליעות האם מועילה לו הגעלה. הנה גבי הענין הראשון האם יש בו בליעות יש לדון דהנה במיקרוגל אין בו גופי השחמה אלא הוא פועל רק על ידי קרינה של גלים קצרים אלקטרו מגנטיים, ויש שם חום פחות מאשר בתנור אפיה רגיל, ואין הדבר ברור אם דפנות המיקרוגל העומד בשימוש ביתי (הנועד לחימום המאכלים ולא לבישולם) מגיעים לחום שהיד סולדת בו, ובפרט במיקרוגל שיש ליד מקור הקרינה מאוורר קטן הנועד להוציא מעט מהקרינה, וגם מוציא עמו מהאדים. ואם אכן אין היד סולדת בדפנות, אין המיקרוגל צריך הכשר כלל, אלא די בשטיפה והדחה בצונן אם הזיעה עצמה אינה מגיעה לחום של 40-45 מעלות, וכדלהלן. ואף שלפעמים נוטף או ניתז מהתבשיל באופן ישיר על הדפנות, אין זה רוב בליעתו, אלא הרוב הוא על ידי זיעה, ויתכן מאד שזיעה זו אינה מגיעה ליותר מ 40-45 מעלות חום. אולם אין הדברים ברורים כ"כ, ויתכן שחום הדפנות מגיע לשיעור יד סולדת ולפי"ז אי אפשר להשתמש בו גם לבשר וגם לחלב בלא הכשר. ואי אפשר להכשירו כתנור אפיה רגיל על ידי הפעלתו לחום גבוה, משום שאם אין בו מוצר בפנים, הקרינה לא תפעל כלום.

ולגבי הנידון השני אם תועיל לו הגעלה, יש לדון דהלא הגעלתו היא ע"י זיעה, ובדבר זה נחלקו הראשונים, דעת כמה מן הראשונים שאין זיעה מפליטה את הבלוע, עיי' חוות דעת (סי' צב סק"כ) שכתב, שדוקא רוטב ממש מעביר בליעה מכלי לכלי, אבל לחות [של זיעה] אפי' הרבה לא חשיב כרוטב, ואין בו כח להעביר את הבלוע מדופן לדופן, וכן בשו"ת שארית יהודה כתב שאין להכשיר אלא במים רותחים, או בליבון, אבל לא שמענו הכשר על ידי אדים וזיעה. וכן דעת הרבה אחרונים דלא מהני הגעלה בזיעה, עיין בספר הגעלת כלים (עמוד רמא). מאידך מדברי הפר"ח (יו"ד סי' קכא) משמע שכבולעו כך פולטו, ואם רוב הבליעה היתה על ידי אדים, גם הפליטה היא על ידי אדים, וכן מבואר בפמ"ג (יו"ד סי' צד, מש"ז א). אלא דבשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' צב) כתב שגם לאותם ראשונים שכתבו

על ידי שינקה את המקרוגל היטב, וימתין מעת לעת, ויניח שם כלי עם מים עד שיתאדו ובכך הוא יוכשר³¹. ויש שהוסיפו שיניח במים חומר פוגם.

תנור אפיה

תנור אפיה בחזקת בלוע מאיסור³², שכן רגילים לאפות ולחמם בו מאכלים ויש לחוש שמאכלים אלו אסורים. והרוצה להשתמש בו, יש שהורו שיכול להשתמש בו ע"י הכשרה, והוא שתחילה ינקנו היטב משאריות המאכלים שבו, (שאריות מאכל שרופים אין דינם כמאכלים בעין, שאינם ראויים לאכילה) ולאחר מכן יפעיל את התנור לחום הגבוה שבו למשך כחצי שעה³³.

שזיעה מפליטה לא כתבו כן אלא לחומרא אבל לא לקולא, ועי' ביד יהודה (צד, ב) שביאר שיש הבדל בין בליעה מהבל לפליטה בהבל. וכן יש שכתבו שגם לאותם ראשונים שמהני הגעלה בזיעה, במיקרוגל לא מהני להגעילו ע"י זיעה, היות ובליעה לא נפלטת ע"י זיעה אלא א"כ הזיעה מחברת אותם עד שנכנסת לתוך מי ההגעלה, ואילו במיקרוגל אע"פ שהדפנות מתמלאות זיעה הם אינן מפליטות את הבליעה לתוך המים כיון שהמים לא נמצאים על גביהם.

31. מובא כן בשם הגר"מ פיינשטיין (ספר הלי' הפסח פט"ז הע' קנו). ובשבות יצחק (דיני מיקרוגל פ"ה ס"ק ד עמ' נז) הביא כן בשם הגרי"ש אלישיב, אלא שכתב שם שיש לו לערות קודם מקומקום רותח לכל המקומות ושיסתום את הגומי בנקבים, ואח"כ ניתן לסמוך על ההגעלה ע"י כלי עם מים, ובמיקרוגלים מצוי בו חלקי פלסטיק, וכן חלקם מצופים באימאיל, ויש לדון בענין הגעלתם.

32. בליעות שיש בתנור יכולים להיות בכמה אופנים א. אדים שעולים מהמאכל ונבלעים בדפנות ב. רוטב שניתז במהלך החימום והאפיה וכן פעמים נשפך לקרקעית התנור בעת שמכניס את המאכלים ג. מאכלים עצמם פעמים שנופלים לתוך התנור. ומכל חששות אלו יש לחוש שהתנור בלוע בו איסור וכשבא לחמם נפלט מבליעות האיסור אלא המאכל שמחמם.

33. עי' בהע' הנ"ל ומכל חששות אלו יש לדון האין להכשירם, דהנה לענין האדים העולים מהמאכל, וכן לענין הרוטב שניתז סגי בהגעלה שכן תשמישו בחמין שדינו בהגעלה ולהגעלה מהני ליבון קל, לכך הכשרה הנ"ל ודאי שתועיל, אלא שהבאנו לעיל חשש נוסף והוא שיש לחוש שהמאכל עצמו נגע בדפנות או בקרקעית התנור ובלע ממנו איסור, ולבליעות אלו בעי ליבון חמור

שכן תשמישו באור, וליבון זה לא שייך בתנור הנ"ל שכן שיעורו של ליבון חמור הוא כדי שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו, או כדי שתשיר קליפתו, ורוב התנורים אינם מגיעים לדרגות חום אלו, אלא שעדיין יש להקל ללבנו בליבון קל משום שחשש זה הוא מועט וכמעט לא מצוי שיגע מאכל בדפנות וכן שיפול לקרקעית התנור ונמצא שרב תשמישו הוא ע"י הזיעה והרוטב וחשיב "בחמין" ואם אזלי בתר רב תשמישו הרי שסגי בהגעלה ומהני ליבון קל, (אלא שבהא גופא יש לדון אם מיעוט תשמיש הוא ביחס לתשמישים החריגים ולהאמור יתכן שאין זה מיעוט תשמיש, ואולי הכא שנגיעת ונפילת המאכל הוא חשש רחוק ביותר נחשב למיעוט תשמיש).

עוד יש חייליה ביד המקילים מהא דענין זיעה בתנורים שנוי במחלוקת גדולה, וכפי ראות עינינו אין שום זיעה בתנור במהלך חימומו, וכל הזיעה שנוצרת הוא בשעת הפתיחה שנפגשים החום והקור, אבל במהלך החימום מחמת איטום התנור אין מגיע קור כלל ואין בו זיעה, עוד יש שאמרו שגם הזיעה שמגיעה נשרפת מיד קודם שמגיע לתנור, וסמכו על דברי השו"ע (קח, א) שהתיר לבשל שחוטה ונבילה בשתי קדרות בתנור אחד, ולא חששו כלל לענין זיעה שיכולה לעלות מהנבילה ולהגיע אל השחוטה, וכן אם כל החשש הוא רק על הנופל למטה שהוא מצוי יותר מחשש מגע עם הדפנות, יש יותר סבירות שהזיעה נשרפת קודם שתגיע לדפנות התנור, אלא שמאידך יש שטענו שכיון שאין זה אש גלויה אלא גוף חימום מי יימר שגם בכח זה לשרוף, וכן מבואר במג"א (תנא, מד) שחשש לזיעה בתנורים, ועי' ברע"א שם, עוד יש לחוש ממשות הדבוקה בתנור ששם מצוי מאד שנשארת כמות שהיא ולא נשרפת מהגוף חימום, ולענין מה שהביאו ראיה מדברי השו"ע (שם) כבר עמד בזה הפרמ"ג בא"א (תמ"ז סק"ד) ועי' מה שכתב שם.

לפי העולה עד כאן, גם אם נחשוש לזיעה בתנורים, א"כ בזיעה העולה ממשקין, די לתנור בהגעלה, וא"כ ה"ה שיועיל לו ליבון קל. ובזיעה העולה מאוכלים, כמשנ"ת לעיקר נקטו האחרונים שאין לחוש לזיעה מדבר יבש, וגם אם נחוש לכך, אם נאמר שזיעת אוכלין כמשקין, מהני ליבון קל.

ובהכשרת תנורים על ידי חימוםם בחום גבוה יש לפקפק מכמה סיבות, א. נחלקו האחרונים אם בליבון יש דין שיהא הסיקו מבפנים, או שדי בכך שהדפנות מבפנים הגיעו ג"כ לחום הנצרך לליבון. היד יהודה (צו פיה"א סק"ג) הביא את דברי הפמ"ג (תנא משב"ז סק"ד) שכתב שאין ליבון מועיל אא"כ הסיק מבפנים, והיד יהודה חולק והעלה שכל שידוע לנו בודאי שגם מבפנים הגיע לחום הנצרך הוי ליבון ומועיל, אמנם בשו"ת בית שלמה (או"ח סי' פו) העלה כדברי הפמ"ג. ב. הפמ"ג (תנא משב"ז סק"ד) כתב שאין לעשות ליבון קל אלא בכלי שאינו בן יומא. ושאר המחברים לא הזכירו חומרא זו. ג. התנורים מצופים באימייל, שהוא חומר שנחלקו בו הפוסקים, ובהגהה הנדפסת במשנ"ב (תנא סכ"ג) כתב שמנהג בעלי הוראה להקל בשאר איסורים. וצ"ע אם המנהג כדבריו ויש שמקילים אם יש עוד צירופים. וא"כ, אם חימומו את התנור לפני השימוש, הרי שהכשירו את התנור.

אולם תנורים שיש בהם מערכת 'ניקוי עצמי' [-'פירוליטי'], וחומם מגיע לכ- 500 מעלות ויותר, לדעת רוב הפוסקים יכול להכשירו ע"י שיפעיל את התנור לדרגת חום זו קודם שיניח בה את המאכלים.

תנור אפיה קטן - טוסטר אובן

תנור זה צריך הכשרה, אלא יש שפקפקו אם שייך להכשירו כדין תנור הנזכר לעיל ע"י שיפעיל בחום הגבוה ביותר. ויש מקום להימנע משימוש בו³⁴.

כיריים

בכיריים יש ג' חלקים:

החצובות - אינן חייבות בטבילה³⁵. ובענין חשש הבליעות שבהן³⁶

34. עי' בהע' לעיל, וכל מה שהבאנו כסניף להקל הוא מחמת נדון האם קיימת בו זיעה, וכאן יש לחוש יותר לזיעה הן מחמת קוטנו, והן מחמת שאינו אטום דיו ומצוי שנכנס קור מבחוץ והתנור מחמתו מזיע, וכן יש מהם שאינם מגיעים אפי' לשיעור של ליבון קל, ושיעורו של ליבון קל יש שהורו שבחום של 180 מעלות צלזיוס אפשר לסמוך דהוי ליבון קל, ויש שהורו ביותר בין 200 ל 250.

35. כ"כ השו"ע (סי' קכ, ד), וראה ביאור הגר"א שם שביאר שהוא משום שאינן בולעות מחמת שאין בליעה עוברת מכלי לכלי ללא רוטב, אמנם עי' בהע' לעיל שהבאנו דיש שסברו שלכתחילה חוששים שכן עוברת, ולכאור' מדין זה לכתחילה היה צריך לחייבן בטבילה, אולם ראה שם בגר"א שאין זה אלא חומרא בעלמא. עוד כתבו לפוטרו מטבילה מחמת שרוב תשמישן בכך שמניחים עליהן את הקדרה ולא את האוכל עצמו, ואף שפעמים משתמשים על גבן ממש, והדבר מצוי שקולים חציל וכיוצ"ב, אעפ"כ לא נתחייבו בטבילה היות ואזלי' בתר עיקר תשמישו (טבילת כלים יא, סד). וכבר נחלקו בנידון מעין זה במי שלקח סכין של סופרים המיועד לחיתוך קלף, ורוצה עתה להשתמש בו למאכל, שדעת הרמ"א (קכ, ח) שאסור ללא טבילה, מאידך דעת הפר"ח (קכ, יט) להקל מחמת הטעם שאזלינן בתר רוב תשמישו, וכ"כ הבן איש חי (פר' מטות אות יא) גבי קדירה גדולה המיועדת לחמם עבור כביסה, שכל אלו רוב תשמישן אינן לאכילה.

36. מצוי מאד שגולש מהסיר מאכלים, ובנדו"ד אם השתמש שם למאכל של

יש להקל להשתמש בהן³⁷ כשהן נקיות³⁸, וטוב יותר לצפותן בנייר כסף³⁹.

איסור הרי שהם נאסרו. ובאמת נידון זה קיים בכל ימות השנה שאנו מבשלים קדירות בשר וקדירות חלב על אותה חצובה, ולכאור' היה ראוי לייחד חצובה מיוחדת לבשרי ומיוחדת לחלבי, וכן כתב במקור חיים (חידושים ס"ק טז) שיש לייחד בכל ימות השנה לבשרי ולחלבי. ובשו"ת כת"ס (חי"ד סי' נד) האריך בשאלה זו, ומלמד זכות על המקילים להניח קדירות בשר במקום שבישלו בו קודם לכן חלב, ומ"מ מסיים "כל הירא דבר ה' מדקדק ונוזהר שיהיה לו חצובה מיוחדת לקדירה חולבת".

37. הרמ"א בהל' פסח (תנא, ג) כתב שיש ללבן את החצובה, וכתב שם המשנ"ב (ס"ק לד) דמעיקר הדין אין לחשוש לבליעות, א. דב' קדרות הנוגעות זו בזו אין הבליעה יוצאת בלא רוטב. ב. גם יש לתלות שאף אם נשפך כבר נשרף והלך לו מחמת שכל שעה הוא על האש, ולכך כתב דדי לו בליבון קל. עוד יש לצדד להקל בחצובה שיועיל ליבון קל, לפי שעיקר הבליעות בו הם משקין שמועיל בהם הגעלה ואינם צריכים ליבון, ולדעת רוב הראשונים יש לילך בכלי אחר רוב תשמישו, וכתב דביעבד אף אם נשתמש עליו בלי ליבון כלל אין לאסור, ומה שמחמירים ללבנו נראה שם שהוא משום חומרא דחמץ כמבואר באג"מ (י"ד ח"א סי' נט) שכיון שאין אדם בודל מחמץ כל השנה עשו בו הרחקה יתירה, ובענייננו יש להקל יותר.

38. אם הניח קדרה רותחת על לכלוך, יש לשים לב שאם הלכלוך אינו ראוי לאכילה כגון שהוא שרוף וכיוצ"ב בדיעבד אינו אוסר, ובלא"ה יש לשאול מורה הוראה.

39. הנה נתבאר לעיל שיש מקום להחמיר לכתחילה שעובר ללא רוטב, אלא דאם אינו בן יומו הבאנו לעיל שיש מן הפוסקים שהוא חומרא דווקא בבן יומו, אלא דכאן יש להקל יותר היות והבליעות שהיו נשרפו באש כפי שנכתב לעיל. אלא שיש מקום לומר, שהיתר זה נאמר בחצובות שלהם, שככל הנראה היה זה מין חצובה שכולה היתה תחת שליטת האש, שהרי כל כולה היתה ע"ג האש, אבל החצובות שבכירי גז שלנו מסגרתם גדולה ואין כולה על האש ממש, לא שייך הטעם שאף אם נשפך נשרף והלך לו, ולפי"ז יש מקום להחמיר. אלא שע"י הנחת נייר כסף הוא כבר ג' כלים ובכה"ג אין להחמיר שיעבור בלי רטיבות. אך יש לשים לב שנייר כסף המונח על חצובה נקרע בקלות יותר מאשר כשהוא על השיש, לכן ראוי לקחת נייר כסף עבה יותר וכן לצפותו חזק יותר. [נורבים נהגו שלא להקפיד בכך בשימוש ביתי, אף שלכאור' יש לחוש לבליעות בשר וחלב זה אחר זה. אך כאן הנידון חמור יותר לפי שאיסורא בלע, ולא די בליבון קל].

המבערים – מעיקר הדין אינם צריכים הגעלה, אף שמצוי שנשפך עליהם תבשיל, מכל מקום המאכל נשרף מיד, וכמו כן אין הקדירה נוגעת כלל במבערים⁴⁰.

המשטח שתחת החצובה – אם אינו נקי ויש עליו שיירי מאכלים שלא נשרפו לגמרי, נכון להניח שם נייר כסף וכיוצא בזה⁴¹. ואם נגע שם מאכל רותח בעודו מגולה, אם המשטח נקי המאכל מותר⁴², ואם המאכל שנפל היה חריף ורותח אין לאוכלו ללא קילוף המקום שנגע במשטח⁴³.

כירה חשמלית

ניתן להשתמש בה לאחר שינקנה היטב, ואין לחוש לבליעות איסור שבה, וטוב להפעיל אותה מעט קודם הנחת הקדירה כדי ללכנה⁴⁴.

40. ומכל מקום טוב לנקותם, ובפרט את הנקבים שהאש יוצאת מהם, לפי שיש חשש כלשהו שיגלוש מהקדירה עד המעברים ויהיה בכך חשש ניצוק שאסור לכתחילה. [ובבית לא נהגו להקפיד בכך מחשש בשר בחלב, לפי שהיתירא בלע, ויש שאחזו שאין ניצוק בבליעות של התר, עי' בספר ויזרע יצחק להגר"ש זעפראני שהביא בשם הגר"ע אויערבאך שקיבל מאביו שלא חוששים לניצוק בבליעות היתר אף לכתחילה. אמנם, בס' מאור השבת יש מכתב שבו הגרשז"א כותב להדיא לחשוש לניצוק גם בבליעות היתר. ובסתם כבר הבאנו שכל ענין ניצוק אינו אלא לכתחילה].

41. מצוי שנשפך שם מהתבשילים שבסיר לאותו משטח, וכן כשבא להוציא מהקדירה פעמים רבות נופל חלק מהמאכל ונבלע שם, ועקב החום הנפלט מהמבערים הם מעלים רתיחה, ובפרט בחלק שסביב המבערים, ואם ישפך עליו מהתבשילים שמכין יתחברו הבליעות שבמגש עם הקדירות מטעם ניצוק חיבור שאסור לכתחילה כפי שהובא לעיל, או ע"י האדים שיעלו מהרוטב שנשפך על המשטח ויבלע בקדירות שלו.

42. לפי שסתם כלים אינן בני יומן.

43. מחמת חריפות המאכל אין בו היתר של אינו בן יומו, אך לא נאסר כל המאכל אלא כדי קליפה, משום שהמשטח קר וקיי"ל 'תתאה גבר'. אמנם יש לשים לב, שרוב הדברים החריפים מאבדים את חריפותם לאחר שמתחילים להתבשל.

44. ראה לעיל לענין החצובות, שהאוכל נשרף קודם שנבלע, ואף אם נבלע,

כיריים אלו ענינם חמור יותר מהכיריים הנ"ל⁴⁶, לכן ראשית חובה להקפיד עליהם שיהיו נקיות. אך יש לחוש בהם גם לבליעות וכיון שהן מצופות בקרמיקה יתכן שאין אפשרות להכשירן.

אין בליעה עוברת מהכירה לקדרה ללא רוטב. ומכל מקום טוב ללבנה כמבואר במשנ"ב (תנא, לה). ואף שב'איסורא בלע', לא די בליבון קל, מכל מקום כיון שמעיקר הדין לא היה לנו לחוש לבליעה, וגם לא מצוי שנשפך עליה כי אם משקה ולא אוכל, ובאופן זה די בהגעלה, לכן יש לסמוך על דעת הראשונים שליבון קל דינו כליבון, ולא גרע מהגעלה.

45. כיריים קרמיות הם כיריים העשויות ממשטח זכוכית העמידה ברמת חום גבוהה, שיצוקים בה גופי חימום חשמליים המחממים את המשטח שעליו מונחות הקדירות, כיריים אלו עשויות מתערובת זכוכית וקרמיקה.

46. בכיריים רגילות נתבאר שיש להקל מחמת ששירי המאכל נשרפו מחמת האש, אולם בכיריים אלו יש יותר מקום לחוש שהמאכל שנפל לא נשרף, מחמת שהלהבות מרוכזות רק תחת מרכז הסיר ואינן מתפשטות, ופעמים רבות הסיר רחב יותר מהמקום שמתלהט מגופי החימום ונשפך או ניתז המאכל אל מקום הכיריים שאין שם גופי חימום, ונמצא שיתכן ששירי המאכל עדיין בעין אם המקום אינו נקי לגמרי.

47. לענין כלי זכוכית כבר הובאו לעיל שרבים מן הפוסקים הקילו לענין איסור והיתר, וכאן יש יותר מקום להקל מחמת שאין משתמש עמהם לאוכל עצמו, אלא לחימום ובישול הקדרות. אולם בזכוכית קרמית מוסיפים בה חומרים נוספים ויש לחוש שדינם כחרס, [ע"י שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' כ) גבי כלי פיירקס ודורלקס דיוצקים בהם גם חומר מתכתי, דאף שהסברא נוטה להקל מחמת שבמציאות אינם בולעים, מ"מ כתב שהדבר ברור שלכו"ע אסור להשתמש בהם מחמת לפסח או מבשר לחלב בלא הגעלה], ולכן אף שיש מקום לומר דזכוכית זו היא קשה וצפופה ביותר וגם המחמירים בכלי זכוכית מודים שאינה בולעת, מ"מ נראה דכיון שאין ידוע לנו הרכב החומר הקרמי יש להחמיר ולחוש שדין כלי חרס עליהם ואין עולה להם הגעלה כמבואר בגמ' (פסחים ל:) דהתורה העידה על כלי חרס דאין יוצא מידי דופיו לעולם.

ואף שמקום הלהבות עצמן נראה דהוא כמו היסק גמור שמהני אף בכלי חרס, כמבואר בגמ' פסחים (ל:) דמהני היסק מבפנים לכלי חרס שאין חיים עליהו דילמא פקעי, וכן פסק השו"ע (סי' תנא, ב). אמנם בכיריים הרי עיקר הנוזלים נוטפים מהקדירות על משטח הכיריים הסמוך לשולי הקדירה ואינם על גופי

לכן יש להקפיד שהקדירה לא תיגע בכיריים, אלא יניח נייר כסף וכיוצ"ב להפסיק ביניהם⁴⁷. וטוב קודם לכן להפעילן עד שיתחממו לגמרי, ובאותו זמן לערות עליהן רותחים מכלי ראשון, ואח"כ לייבש אותן היטב⁴⁸.

כיריים אינדוקציה⁴⁹

כיריים אלו כדין הכיריים הקרמיות וחובה להקפיד עליהן שיהיו נקיות⁵⁰. ויש לחוש בהם לבליעות איסור, ואין אפשרות להכשירם⁵¹.

אולם יכול להשתמש בהן⁵² לאחר שינקם היטב, על ידי שיניח

החימום, נמצא שבלוע בכיריים טעם איסור, ואכתי יש לאסור להניח על גבי משטח זה קדירות וכמבואר ברמ"א גבי חצובות.

48. לפי שיש לחוש שייקרע הציפוי וכל כיוצ"ב, לכן מהיות טוב יעשה להם אף הגעלה, דאף שבכלי חרס לא מועילה הגעלה, אך כפי שהבאנו לעיל יש לצדד שדין זכוכית זו אינה ככלי חרס, אלא כשאר כלים שמועילה בהם הגעלה.

49. כיריים אלו הם מכשיר חשמלי אלקטרוני שאינו מפיק חום כלל, מכשיר זה מכיל אלקטרו-מגנט המייצר שדה מגנטי בתדירות גבוהה, כשמניחים כלי שיש בתחתיתו מתכת, השדה המגנטי חודר לכלי הבישול ויוצר תנועות סיבוביות הגורמות להתחממות הכלי. משטח הכיריים עצמו אינו מתחמם רק מכח הסיר המונח עליו, וכשמסירים את הכלי ממושב החימום נפסק מיד, וכשמחזירים את הכלי חוזר הזרם המגנטי ומחמם את הכלי.

50. כירים אלו יש בהם חשש 'בעין' אף יותר מכיריים קרמיות שבהם הנשפך במקום גופי החימום נשרף מיד וכל החשש הוא רק למה שנשפך סביבות גופי החימום, ואילו בכיריים אינדוקציה הנשפך מן הכלי נבלע בכל משטח הכיריים ואף מה שמתחת הקדירה, ולכך פעמים רבות ניתן לראות שיירי מזון בעין על כיריים אלו.

51. שכן אין בהם גופי חימום, וכמו כן אין אפשרות מעשית להפסיק בין הקדירה לכיריים באמצעות נייר כסף.

52. מנסיונות שנעשו נבדק שאף אם אין הכלי נוגע ישירות במשטח הרי הוא מתחמם מכח החיבור המגנטי למתכת שבתחתית הכלי, ולכן יכול להשתמש בהם אף כשאין הקדירה נוגעת בהן.

על מקום הכיריים מעמידים מעץ או מסליקון המיועדים להניח עליהם סירים ורותחים, ועל גביהם יניח את הקדירה⁵³.

שולחן

השולחן לפי שמצוי שאוכלים עליו ללא מפה יש לחוש לבליעות, ויש קושי בהכשרתו⁵⁴, לכן טוב להניח עליו כיסוי טוב שאינו נקרע, כדי שהאוכל לא יהיה מונח ע"ג השולחן עצמו.

ולענין להשתמש בו בצונן, באופן שאינו משתמש בו אלא ע"י כלי כגון בצלחת וכדו', אין כל מניעה להשתמש בו אף ללא כיסוי⁵⁵.

53. באופן זה משטח הכיריים נשאר צונן גם בזמן שהקדירות רותחות, כיון שהקדירות לא נוגעות בו, ואף אם נוטף מהכלי נוזל על המשטח הרי שאין חיבור בין הכלי למשטח, ואף אם יהיה חיבור ע"י ניצוק, משטח הכיריים אינו חם.

54. ראה לעיל מה שנכתב לענין השיש, ובענין הכשרת השולחן יש בעיה נוספת, דאף שמעיקר הדין מועילה הגעלה לכלי עץ כמבואר בשו"ע (או"ח תנא, ח), מכל מקום שולחן עץ בזמנינו נהרס במגע עם מים ורותחים, ודינו ככלי קרן (שו"ע או"ח תנא, ז) שחיישינן דילמא חיים עליהו ולא יגעילם כראוי, שאם ישפוך עליו מים חמים עלול להזיק את בעל המקום. ואם השולחן עשוי פורמייקה יש לדונו כדין כלי פלסטיק שנתבאר בהערה לעיל, לכך מן הראוי להשתמש עמו ע"ג מפה. אמנם בשולחן העשוי פורמייקה, חשש רחוק הוא שהניחו עליו סירים חמים, אך עדיין קיים חשש שמא נפל שם דבר גוש חם מהצלחת, שכמה פוסקים החמירו להחשיבו ככלי ראשון.

55. ואף אם מצוי שנופל מעט מהצלחת ע"ג השולחן, אין זה נחשב אלא כתשיש עראי שהותר.

כלי המטבח

סכינים ומזלגות

כלים אלו יש לחוש שאינם טבולים, וכן קיימות בהם בליעות של איסור⁵⁶, לכן אין לאכול בהם ללא טבילה וללא הגעלה.

אלא שבסכינים ומזלגות יש להחמיר אף בשימוש בצונן ודרך עראי, לפי שאם חתך בהם דבר קשה, יש לחוש שנשאר בהם מעט שמנונית בעין מחמת דוחק החיתוך.

והרוצה להכשירם לשימוש בצונן, מבואר בפוסקים⁵⁷ שינעצם בקרקע קשה עשר פעמים⁵⁸. ונחלקו הפוסקים אם נקיון הסכין

56. אף שבדרך כלל השימוש בהם בדברים שאינם אלא ככלי שני היות וכבר הוסר המאכל מהאש ונמצא בצלחת שהיא כלי שני, א, בכלי שני נחלקו הפוסקים אם מבליע או מפליט [עיי' שו"ע יו"ד קה, ב ובנו"כ שם].

ב, יש לחוש בדבר גוש וכל כיוצ"ב שעוד פוסקים החמירו בזה (עיי' ש"ך קה, ח). ואף לשיטות המקילים בדבר גוש, כאן יש יותר טעם לחוש משום דוחקא דסכינא כפי המבואר ברמ"א (צד, ז). עוד יש לחוש שמא הוציאו עם המזלג דבר מאכל כשהוא בכלי ראשון. ואף שרוב תשמישו בכלי שני, ולא בשימושים אלו, מ"מ דעת הרמ"א (או"ח סי' תנא, ו) דאזלי' בכלי גם בתר מיעוט תשמיש, לכך יש להגעילם בכלי ראשון. בסכינים ומזלגות יש לחשוש, לבד מלדברי הפוסקים שהחמירו בכלי שני, ולפוסקים המחמירים בדבר גוש בפרט בדוחקא. עוד יש לחוש להא דאיתא ברמ"א (ס"ט, ט) שכתב שדבר חריף מבליע גם בכלי שני, אמנם הרמ"א שם מדבר על מלח, אך מפורש שם בש"ך שה"ה בחומץ ושאר דבר חריף (ועי' בש"ך סי' ק"ה שכתב שחומץ אינו נחשב לדבר חריף).

57. וסתימת הפוסקים שמועילה נעיצה אף בזמן הזה, אך דעת הגרי"ש אלישיב (דבר חריף פ"ח הערה מט) לחוש לדברי התבואות שור (י, טז) שלכתחילה אין לעשות נעיצה, כי צריך קרקע קשה, אך לא קשה יותר מדאי, ואין אנו בקיאים לדעת איזו קרקע ראויה לנעיצה.

58. לענין סכין הדבר מבואר בגמ' (ע"ז עו: ובי"ד (קכא, ז). וכמה אחרונים כתבו שהוא הדין לענין מזלג, וכפי המובא בדרכי תשובה (צד, קא).

בצמר פלדה וכדו' מועיל כנעיצה, ועי' בהע' 59. עוד כתבו הפוסקים שיכול לערות עליהם מכלי ראשון להכשירם לשימוש צונן⁶⁰.

אמנם נחלקו הפוסקים אם מועילה נעיצה כדי להשתמש בהם בדבר חריף, היות שהמאכל החריף בשילוב דוחק המזלג או הסכין משביחים את הבליעות הפגומות ומבליעים במאכל⁶¹.

עבר והשתמש בכלים אלו אין המאכל נאסר, אלא א"כ היה הדבר חריף, לכן אם חתך או נעץ בבצל וכיוצ"ב יעשה שאלת חכם⁶².

הגעלתם: הגעלת כלים אלו יכולה להיעשות בכל כלי גם בכלים של התר.

59. כמה פוסקי זמנינו כתבו שמועיל כנעיצה. אולם הגרי"ש אלישיב (דבר חריף פרק ח הערה נג), וחו"ט שני (פסח פרק י, יח, א) כתבו שאינו מועיל. וכתבו כמה מפוסקי זמנינו ששטיפה עם סקוצ' ברייט ואמה מועילה כנעיצה. ומה שאין אנו בקיאים בנעיצה שיש בכחה להפליט בלוע, ולכן א"א לסמוך על שטיפה בסקוצ' כל זה לענין אם נשתמש אח"כ בחם או בחריף. אך לענין שימוש בצונן ודאי שמועיל. (וכן מובא במאירי בשלהי ע"ז, שכתב שנעיצה בעינן בקרקע קשה י' פעמים, ולהסיר מה שטוח על פני הסכין ולא מה שבלוע בה, די בשפשוף בבלאות של בגדים, עיי"ש).

60. הגרי"ש אלישיב (דבר חריף פרק ח הערה נב). והנה מקור התר זה הוא מהא דמהני נעיצה להוציא את הבליעות וכח נעיצה אינו אלא כד"ק בלבד ממילא ה"ה בעירוי שאינו אלא כד"ק, ופסק זה תמוה דכבר תמה הרע"א (צו ט) על דין זה של נעיצה, וכתב שמשערים כגד כל הסכין, עיי"ש. ולקו' הרע"א עי' פרמ"ג (משב"ז י') וביד יהודה שם (ס"ק ג).

61. השולחן ערוך (קכא, ד) כתב להקל בזה. אולם הפתחי תשובה (שם ט) הביא בשם ספר בכור שור (חולין קיא): שהחמיר בזה, וכתב בשבט הלוי (חלק ו' קטז, ד) שלכתחילה יש להחמיר כדבריו.

62. דאף שהוא דבר חריף, יש כמה צירופים להקל, א, שלדעת כמה ראשונים רק 'חלתית' נידון כדבר חריף. ב, עיקר החומרא בדבר חריף שאינו בן יומו, לא מוסכם בראשונים, וסתם כלים אינן בני יומן, עיי' בית מאיר (סי' צו).

סדר ההגעלה כדלהלן: ידקדק היטב בנקיונם, וימלא כלי מים⁶³ וירתיח אותו עד שהמים יעלו בועות, או שירתיח קומקום חשמלי עד שיעלה בועות, ויכניסם למים הרותחים וישהה אותם שם מעט בעוד שהמים מבעבעים⁶⁴. ומיד אח"כ יכניסם לתוך מים קרים⁶⁵.

כפות

השימוש בהם בחמין אסור בלא הגעלה כדין סכינים ומזלגות⁶⁶. ולענין שימוש בצונן, יש להקל להשתמש בהם ואף במאכל חריף, לפי שאינם חדים ונדחקים במאכל כסכינים ומזלגות. אך עדיין יש להיזהר לא להשהות כלי זה בתוך נוזל חריף אפי' לזמן מועט⁶⁷.

63. ואם יש רגלים לדבר שהשתמשו בכלים אלו בתוך מעת לעת, יקפיד שיהיו ישישים במים כנגד הכלי, או שיניח במים חומר פוגם, שאם לא כן טעם האיסור שנפלט למים יאסור את הכלי. אמנם אם ידוע בוודאות שהכלי בן יומו, כתב הרמ"א (יו"ד סי' קכא, ב) שהמנהג לא להגעילו עד שיעבור עליו מעת לעת.

64. כן כתב בכל בו שצריך לדקדק שלא למהר להוציא הכלי מהיורה, כדי שיהיה פנאי לרתיחה להיכנס ולהפליט את מה שבלע. ונראה שכלפי הפליטה מיד פולטים הם בשעה שנכנסים המים החמים, אך אין לו להוציא מיד היות וכשמכניס המים מתקררים מעט ולא מבעבעים כבתחילה, ויש לו להוציא רק אם רואה שחוזר למתכונתו כבראשונה שיהיו המים מבעבעין, ועיין שער הציון (תנב, ג) שאין זה אלא דין לכתחילה. ושמעתי שכיון ששיעור מועט לא נתברר, והמנהג הוא כמו שכתב בטור שלא להקפיד ע"ז.

65. כ"כ השו"ע (תנב, ו) נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד, והטעם בזה כתב הטור בשם תשובות רש"י (ס' רנט') שחיש' שמא יחזור מי פליטה אלו ויבליעו את מה שנפלט אליהם, וה"ה שמגעיל חציו ואח"כ את חציו השני, שאחר חציו הראשון ישטוף מיד וכן יעשה אחר חציו השני. ובאיסור והתר כתב בדביעבד אם לא שטף מהני. וכן פסק המשנ"ב (שם לד.).

66. בכפות, מלבד החשש שנגעו בדבר גוש שלכמה פוסקים דינו ככלי ראשון, עוד יש לחוש שמא ערבבו את המאכל בסיר כשהיה על האש, וכן השתמשו בכף כדי לטעום מהמאכל וזה דברים שעושים גם בעודם על האש, ולדעת הרמ"א (סי' תנא, ו) אזלי' בכלי גם בתר מיעוט תשמיש.

67. כבוש אסור כמבושל רק לאחר שהייה מעת לעת, אמנם אם הכלי שוהה בתוך

צלחות וכלי הגשה

יש בהם חשש מחמת שאינם טבולים, וכן בלוע בהם איסור⁶⁸, והרוצה להשתמש בהם בצונן או בדבר חם ע"י הגעלה, יש להבחין ממה אם הם עשויים, וכדלהלן:

כלי זכוכית, קורל⁶⁹: יכול להשתמש בהם בצונן⁷⁰. ולענין שימוש בחם הדבר תלוי במחלוקת ראשונים, יש שכתבו שכלי זכוכית אינם בולעים כלל, ואף הגעלה אינם צריכים ורבים הורו להקל, וכל אחד ניהג בהם כמנהג אבותיו⁷¹.

דבר נוזלי חריף, נחלקו הפוסקים אם חריף בכלל מליח שאמרי' שדינו כרותח וזה היות ופעולת הכבישה מהירה יותר ושיעור הזמן הוא 'כדי שירתח', דהינו כדי שיתן הקדירה על האש ותרתיח, שהוא זמן מועט, והדבר מצוי שמכניס סכו"ם לתוך רוטב חריף וכן לתוך סלטים חריפים נוזלים, ועי' בש"ך (קה, ב) שהקל בחומץ, ובמשנ"ב (תמו ב) דן לגבי מאכלים שהיו מונחים בכלי של חמץ בציר שנעשה ע"י המלח, והביא את ב' הדעות הנ"ל וכתב בס"ד ובמקום הפסד יש לסמוך להקל במה שנעשה קודם פסח. ויש לדון בנדו"ד אם הניח כפית זו במאכל והוא במקום הפסד. עוד יש לציין שכבוש בדבר חריף, יש בו חילוק בין להבליע באוכל לבין להבליע בכלי. דעת הט"ז (סי"ט סקמ"א) והש"ך (שם סקס"ח) שדבר חריף שנכבש בכלי אינו מפליט ממנו בפחות ממעל"ע. אמנם המג"א (סי"ח תמ"ז סקט"ז) החמיר בזה, והחכמ"א חושש לדבריו אם לא בהפסד מרובה.

68. החששות הם שמא הניחו עליהם דבר גוש רותח שדינו לחלק מהפוסקים ככלי ראשון שמבליע ומפליט, או שעירו עליהם מהקדירה, ואף אם עשו כן ע"י מצקת, לדינא יש להחשיב מצקת ככלי ראשון, ובמיוחד אם השהו את המצקת בתוך הכלי. וכמו כן לדעת חלק מהפוסקים אף כלי שני מבליע ומפליט. עוד יש לחשוש שהכניסו צלחת זו למיקרוגל לחמם והוא ככלי ראשון.

69. כלי קורל עשוי מתערובת המכילה ברובה חול שהוא הזכוכית, והשאר מרכיבים שונים של סיד וכיו"ב, וראיתי שמביאים שכלי זה נחשב לכלי זכוכית.

70. ואף לדעת הפמ"ג המחמיר בכלים שלא שייך בהם הגעלה, כאן ודאי יש להקל, שלדעת הרבה פוסקים כלי זכוכית אינם בולעים כלל.

71. כתב השו"ע (תנא כו) כלי זכוכית אפילו מכניסן לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין, אין צריכים שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו. הגה: ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו, והנה

כלי חרס, חרסינה-פורצלן, קרמיקה: טוב להימנע מלהשתמש בהם בצונן אפי' דרך עראי⁷². וכמו כן אין להשתמש בהם בחם אפילו על ידי הגעלה, שאין מועילה הגעלה בכלי חרס.

פלסטיק: בצונן יכול להשתמש⁷³, ובחם אסור להשתמש בהם, ולענין הכשרתם נחלקו הפוסקים אם מועילה בהם הגעלה⁷⁴.

כאן הרמ"א החמיר שלא יועיל להם אף הגעלה, מאידך ביו"ד (סי' קלה, ח) כתב השו"ע שאינם בולעים ולא השיג עליו הרמ"א שבולעים, ועיין פמ"ג (יו"ד סט ש"ד פב) שכתב שרק בחמץ החמירו, והביא שכ"כ המנחת יעקב (כלל פה ס"ק יב), וכ"כ בערוך השולחן (יו"ד סי' רכא, ב), וכ"כ הגרשז"א והגר"ש"א כתבו שהעיקר להקל בזה, ויש שנהגו להחמיר בזה. והנה בשעה"צ (שם ס"ק קצ"ו) הביא בשם הריטב"א שכתב בשם הרא"ה דכלי זכוכית בולע וצריך הגעלה, וכתב שם בס"ד בזה"ל ועכ"פ בלי הגעלה בודאי אין להתיר, ויש שרצו לומר שאולי רק בפסח החמיר אבל בעלמא אפי' הגעלה ל"צ.

72. כדעת הפמ"ג (צא, ש"ד ג) שכל היתר 'דרך עראי' הוא רק בכלי שהוא בר הגעלה, וכן לדעת החו"ד יש לחוש מחמת שכלי חרס בליעתן מרובה, ופולטים אף בצונן, והארכנו בזה בהערה לעיל. ועי' שהבאנו לעיל בשם היד יהודה (צא, ד) שהביא מהראשו' שמועיל וכן נקט להתר.

73. אף שלדעת כמה פוסקים יש לחוש שלא מועילה בהם הגעלה ראה הערה בסמוך, מכל מקום כיון שבלאו הכי דברי הפמ"ג באיסור השימוש בצונן אינם מוסכמים, נראה שבכלי פלסטיק אין להחמיר בזה.

74. בכלי פלסטיק וגומי יש נידון גדול באחרונים, כיון שכלים אלו לא היו בזמן הגמ' והראשונים ולא דנו עליהם, יש לדון בהם מחמת שמכילים תרכובות כימיות שונות, האם דינם ככלי חרס שלא מועילה בהם הגעלה או שדינם כשאר כלים. אך אין נראה לדמותם לכלי זכוכית שיש שכתבו שאינם בולעים, לפי שהמציאות מוכיחה שיש בהם כוח בליעה יותר מכלי זכוכית. עיין באגרו"מ (ח"ב סי' צב) שדן בזה וכתב לחלק ממה הם עשויים, ויש מפוסקי זמננו שהכריעו שאין לדמותם לכלי חרס, כי נתברר שהחומרים המורכבים בפלסטיק בולעים ופולטים, עיי' ציץ אליעזר (ח"ד סי' ו), חזו"ע (הל' הגעלה סעי' ז). ויעויין בשו"ת מנח"י ח"ג סי' ס"ז שהעלה שהגעלה מועילה לכלי פלסטיק. ואף אם הגעלה מוציאה מהם את הבליעות יש לדון איך יגעילו אותם, דהנה אם בלעו בכלי ראשון לא מהני להם הגעלה, שחלק מכלי הפלסטיק אינם עמידים כל כך בכלי ראשון ודינם כדין כלי קרן (שו"ע אר"ח תנא סעי' ז) שחיישינן דילמא חייס עליהו ולא יגעילם כראוי, ועי' בשע"צ (תנא, קצו) שדן גבי הגעלת כולי זכוכית והביא את הריטב"א שכתב דגם

אמאיל]- כלים הנעשים מחול כפי שמיצרים זכוכית בתוספת צבע]: המיקל להשתמש בהם על ידי הגעלה יש לו על מי לסמוך⁷⁵.

קרש חיתוך

מותר להשתמש בו כשהוא נקי, אך יש להימנע מחיתוך דבר חריף על גביו⁷⁶.

אם מהני ליה הגעלה מחמת חומר הכלי אבל לא מהני להו משום דחייס שמא פקעה, והביא שכיון ששאר פוסקים לא הזכירו סברא זו, משמע דדעתם דצריך ליתן עליהם מים רותחים כפי מה שדרכו להשתמש בו בכל יום, דכבולעו כך פולטו, וכי היכי דלא חייס בכל יום על שימוש ברותחין כן עתה, ע"כ נראה שאין לחוש לטענה זו, ועל כל פנים בלי הגעלה בודאי אין להתיר, ובוודאי שאם נאסרו בכלי ראשון לאחר שהוסר מהאש, או בעירו מכ"ר, או בכלי שני שבד"כ כך הוא שייך בהם הגעלה כדרך שימושם.

75. יש שהביאו בשם החזו"א שהחמיר בזה. ובמשנה ברורה (סי' תנא, קלז) היקל שמועיל להם הגעלה בכל ימות השנה ולענין פסח החמיר מחמת חומרא דחמץ, וכן היקל באבני נזר (יו"ד קיב, ד), וכן בשבט הלוי כתב בכמה מקומות שהמנהג להקל בזה, אך הוסיף שכדאי להחמיר ולהגעיל ג' פעמים, לצאת ידי שיטות הראשונים שבאופן זה מועילה הגעלה אף לכלי חרס. אמנם בכלים אלו שעיקר תשמישן בכלי שני, יש יותר מקום להקל להכשירם בהגעלה.

76. החשש בקרש חיתוך הוא, מלבד מה שיתכן שחתכו עליו דבר גוש חם, ואף שהוא מיעוט תשמיש מכל מקום לדעת הרמ"א כלי צריך הגעלה גם במיעוט תשמיש. מכל מקום אף לדעת השולחן ערוך שהולך אחר רוב תשמישו יש חשש על פי החכמת אדם (כלל נו, ב) שכתב שהחותך דבר חריף על גבי קרש חיתוך, נכנס בו טעם המאכל מחמת לחץ דוחק הסכין ונאסר מהדבר החריף, ולכן יש לחוש שנאסר על ידי שחתכו בו דבר חריף של איסור כגון בצל של טבל, [ואף יתכן שחתכו את הדבר החריף בסכין של איסור, אלא שבאופן זה נחלקו האחרונים אם הסכין עושה את הבצל כחתיכת איסור שיאסור אף כלי אחר, עיי' מג"א (סי' תנא ס"ק לא) שהחמיר בזה, והעתיקו המשנ"ב (שם בס"ק צ), ומאידך האבן העוזר היקל בזה, הובא ברע"א שם], ושוב אם יחתוך בו דבר חריף יבליע בו את האיסור שהיה בו, וחשש זה שייך אף במתארח בבית שומרי תורה ומצוות ואינו יודע אם הקרש הוא בשרי או חלבי, ואף אם נאמר שאין זה רוב תשמישו בדבר חריף, מ"מ כתב החזו"א שבשימוש של דבר חריף אין את ההיתר של רוב תשמישו בצונן. אולם ראה ספר יהושע (סי' קכב) שהקיל בקרש חיתוך שלא נאסר

קומקום חשמלי

כלי זה טעון טבילה, ולכן השימוש בו אסור⁷⁷, וראה הערה⁷⁸.

ולבליעות של איסור, אין לחוש בו מחמת שאין מחממים או מבשלים עמו⁷⁹, אלא אם כן יש רגלים לדבר שהכניסו בתוכו מאכלים כדי שיתבשלו.

מחמת שחתכו עליו דרך חריף. ובדעת תורה (סי' קכ"א) כתב לסמוך עליו רק אם ידוע שחתך בסכין במתינות, אך בלא זה יש להחמיר, אך בספרו שו"ת מהרש"ם (ח"ח סי' קנא) היקל בזה מחמת עוד צירופים. ובספר דבר חריף (פרק א, יא) הביא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שנקט בדיעבד שאין לאסור את הקרש.

77. ואף אינו רשאי להטבילו, מחמת שעלול להתקלקל ונמצא מפסיד את בעל הבית.

78. הנה לבד מההיתרים שהוזכרו בפתיחה מחמת שאין בידו לטבול, ושהם כלי סחורה, יש שכתבו היתר בכל כלי חשמל מחמת שהוא מחובר לקרקע ואינו מקבל טומאה, ומקור ההיתר הוא משו"ת שב יעקב (סי' לא), והביאו בשו"ת חלקת יעקב (סי' מא וסי' מג), ושם העלה להתיר מכשירים מסוג אלו וכיוצ"ב היות וא"א להשתמש בהם אלא ע"י שמכניסים לחשמל הרי זה בכלל מחובר לקרקע שאינו מקבל טומאה, ועי"ש טעם נוסף שעיקרו להחם מים ואין שותים ממנו אלא מעט. ועי' חי' חת"ס (יו"ד שם ס"ק ו) שתמה על הדמיון לטומאה, שהרי טבילה זו גזירת הכתוב היא, וכן בבינת אדם (שער איסור והיתר סו) הקשה על זה, ולמעשה רבים מן הפוסקים חלקו על היתר זה. ובקומקום העשוי מפלסטיק, יש לצרף צד נוסף להקל מחמת שעיקרו מדבר שאינו טעון טבילה, נאולם הגר"ש ווזנר כתב להטבילו בברכה]. עוד שמעתי לצדד שכיון שחלק המתכתי הוא רק הגוף חימום והוא לכשעצמו אינו כלי סעודה, אלא שיש עדין לפקפק בזה היות והוא תחתית הקומקום והוא הכלי קיבול שלו ובלעדיו לא יוכל לשים שם מים, ויש לדון אם כל כה"ג יש להקל מחמת שהאיסור השתמשות בכלי שאינו טבול אינו אלא מדרבנן.

79. יש שרצו להחמיר מחמת החשש שאולי חיממו בפנים דבר מאכל אסור כגון נקניקיות וכיו"ב, ולכאור' הוא חשש רחוק כי אין דרך לעשות כן, [ושמעתי מבעל אכסניא אחד שאירח יהודים שאינם שומרי תומ"צ, והשתמשו בקומקום לבישול איטריות], אך יש מקום לחשוש שמא עירו מים חמים מהקומקום לסיר או צלחת עם שיירי מאכל של איסור, והעלה זיעה ונבלע בקומקום, והנה החשש הוא מחמת הזיעה שעלתה מן האוכל. אמנם זיעת אוכלים אינה איסור ודאי, עי' פמ"ג (באו"ח הנהגת איסור והתר סדר שני אות לו) שהסתפק אם גם זיעת אוכל אוסרת או

פותרחן

כלי זה רשאי להשתמש בו, שכן אינו חייב בטבילה היות ואינו משמש את המאכל, וכן אינו טעון הגעלה שכן לא קיימות בו בליעות של איסור, אך יש לוודא שאין עליו מאכל בעין.

מקלף

כלי זה טעון טבילה. כמו כן יש לחוש שבלועים בו חששות איסור של טבל ושביעית [כגון שחתכו בו תפוחי אדמה קשים], וצריך הכשרה⁸⁰. אופן הכשרתו ניתן לערות עליו מקומקום חשמלי רותח.

רק זיעת משקה, והביא ראיה מדברי הרמב"ם (פ"ז מטומאת אוכלין ה"ד) שכתב דאין זיעת אוכל כממש, ומאידך בהלכות פסח (תנא א"א ס"ק ל) כתב הפמ"ג שאפילו זיעת מאכל כמאכל דמי, וביד יהודה (צב ס"ק נג בארוך) כתב לאסור זיעת מאכלים חמים כדין המאכל עצמו.

וגם אם ננקוט שיש זיעה במאכל, מ"מ במקום שהדבר יבש לגמרי יש שהתירו בזיעה היוצאת ממנו, עי' ביד יהודה (שם) שהביא את דברי התו"ח (כלל לה' דין ו) דאפשר דיבש אינו מעלה זיעה כלל, וכן כתב באגרו"מ (יו"ד סימן מ) דמשמע מהפמ"ג (הנהגת אור"ה, שם) שביבש לא הסתפק כלל, וכתב שם ומ"מ הזיעו בודאי יש להחמיר, אבל בסתמא אין לחוש שמא הזיע בדברים יבשים, וא"כ ספק שמא עירו רק על מאכלים יבשים בלבד. עוד צד להקל יש בנידון זה דיתכן שהזיעה אינה בשיעור שהיד סולדת בו ובאופן כזה אף שהקומקום רותח דעת יד יהודה להקל בזה, וכן שמעתי ממורי הוראה, [אך רע"א (יו"ד צב, ח) החמיר בזה], וגם אין הזיעה הולכת ישר למיחם. וכבר כתב הב"ח בתשובה (חלק ב החדשות סי' כד), שבמקום שאין הסירים סגורים, אין לחוש מן התורה לזיעה, ומקילים בכל ספק שמתעורר בענין, והובא ברע"א (צב, ח).

ואין לדון כאן מחמת חשש ניצוק (עי' יו"ד סי' קה סו"ס ג) דלכתחילה אסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר על חלב דהכא הוא דיעבד דכבר עירו מתוכו. ועוד שמבואר בחכמת אדם (כלל נט, ה) דלא אסור אלא כשהתחתון חם והעליון צונן ולא כששניהם חמים, דמותר אפי' אם התחתון יותר חם מהעליון, ולפי"ז ל"ש כאן חשש זה.

80. דאף שהוא צונן יש לחוש לאסרו עפ"י דעת הש"ך (יו"ד סי' צד, לא) וחכמת אדם (כלל מז, ד) דיש לחוש בדוחקא דסכינא בדברים קשים מאוד. ויש לדון אם מקלף נחשב נעיצה ממש כסכין.

מלחיה

לענין טבילה, תלוי בסוג המלחיה, אם עשויה פלסטיק, לרוב האחרונים אינה צריכה טבילה⁸¹, ואם עשויה מתכת חייבת בטבילה.

וטוב שלא לבזוק מלח בתוך הקדירה ממש, אלא למעלה ממנה מעט, ראה הערה⁸².

מנגל

המנגל מורכב מב' חלקים: א, הרשת. ב, המקום שבו מונחים הגחלים.

הרשת: חייבת בטבילה, וכן יש בה חשש בליעות איסור⁸³, ואין שיין להכשירה להשתמש בה⁸⁴, לכן יש להקפיד להביא רשת משלו.

81. מנהג העולם שלא להטביל כלי פלסטיק וכפי שהביא הגר"ש ווזנר (קובץ מבית לוי בכמה מקומות) בשם החזון איש. אמנם עיין שו"ת מנחת יצחק (ג, עז) שיתכן שכל דבר שאפשר להתיכו הרי הוא נכלל בגזירת חכמים של כלי זכוכית שחייבוהו חכמים בטבילה, ויש מיני פלסטיק ששיין להתיכם, ולכן כתב שיטביל בלא ברכה.

82. יש לדון במלחיה בכמה חששות: א. הידים שאוחזות בה אינן תמיד נקיות. ב. פעמים בוזקים מקרוב ונוגע במאכל עצמו. ג. מצוי מאד שבוזקים מלח הישר לתוך קדירה שעומדת על האש וזיעת התבשיל עולה אל תוך צנצנת המלח. אלא שיש שהקלו מחשש זה, דבמקום פתוח לא תמיד הזיעה עולה ונספגת, וכן פעמים רבות הזיעה אינה בחום של יד סולדת, ושמא גם החורים קטנים הם מכדי שהזיעה תיכנס בהם.

83. החששות: על הרשת מניחים את הבשר עצמו, ויש לחוש שצלו בה בעבר בשר שאינו כשר ובאמצעות החום נבלע טעם הבשר ברשת, ובשעה שמניח את הבשר, נפלט אליו טעם האיסור שברשת.

84. כיון שהבליעות נעשו ע"י אש הכשרתם גם צריכה להיות ע"י האש, דהיינו בליבון. ומבואר בגמ' (ע"ז עו.) שצריך 'ליבון חמור', ושם מבואר ששיעור חום האש של 'ליבון חמור' צריך להיות בשיעור של 'עד שתשיר קליפתן', [– שדרך המתכת לאחר שמתלבנת היטב, שאם מניחים אותה במים צוננים נושרת קליפתה

אם יכול להטביל את רשת הבעה"ב יוכל להשתמש בה לאחר שינקה אותה היטב, ויניח עליה ב' ניירות כסף⁸⁵ זו על גב זו⁸⁶, והמיקל להניח עליה שכבה אחת של ניר כסף יש לו על מי לסמוך⁸⁷, אך יש לשים לב שהניר לא יקרע בעת השימוש בו.

עבר והשתמש בה ללא ציפוי, אם הרשת נקיה לגמרי, והצליה היתה אחר עשרים וארבע שעות מהשימוש הקודם, אין המאכל נאסר. אולם אם הניח עליה בעודה רותחת ירקות שיש בהם חריפות כגון בצל או שום וכדו' ישאל שאלת חכם.

המקום שבו מונחים הגחלים: מותר בשימוש⁸⁸ על ידי שיצפה את צדדיו בנייר כסף אטום⁸⁹.

העליונה]. ובירושלמי (ע"ז פ"ה ה"ט) איתא ששיעור החום הוא שבזמן שמלבנו יהיו ניצוצות ניתזין ממנו. וברא"ש (ש"ת כלל יד ס"א) וכן בטור (תנא ס"ד) כתבו כדברי הירושלמי. וראה פמ"ג (מש"ז ס"ו) תנב בתחילת דיני הגעלה בקצרה) שכתב שנשירת קליפה וניצוצות ניתזין שיעור אחד הוא, ולמעשה שיעור החמור של ליבון לא שייך בחום של אש רגילה.

85. אך פתרון זה לא יועיל לענין טבילה לפי שהניירות בטלים לרשת.

86. באופן זה אין לחוש אף לחומרא שלכתחילה יש לחוש לכך שעוברת הבליעה מכלי לכלי בלא רוטב לפי שיש כאן ג' כלים ובכה"ג אין עוברת כלל הבליעה בלא רוטב, וכמבואר במשנ"ב (תנא, קלו) שכתב שם לגבי הנחת מצה על תנור בית החורף הבלוע מן החמץ, שאם שם דבר המפסיק בין המצה לתנור אין חשש.

87. דהנה קיי"ל שאין בליעה עוברת מכלי לכלי ללא רוטב, אלא שהרמ"א כתב לכתחילה להחמיר בזה, ולעיל הובא כמה מגדולי הפוסקים שכתבו שחומרת הרמ"א אינה אלא בב' קדרות מלאות, וכאן שאין הרשת בת יומה, יש מקום להקל בזה.

88. החששות: בכלי זה אין מניחים שום דבר מאכל ולכאורה אין סיבה שיהיו

בו בליעות של איסור, אך עדיין יש לחשוש שמא הכלי בלוע בו איסור, א. דרך הבשר להפריש שומן, ושומן זה נוטף ישר לתוך הכלי ונמצא שבלוע הכלי מטיפות שומן איסור, [ודינו חמור מכל עירוי שנפסק הקילוח, כיון שהבשר נמצא על הגחלים, עיין שו"ע (י"ד צב, ט) ובביאור הגר"א (שם)], וכשיניח את הרשת על הכלי עם הגחלים יפלוט הכלי אל הרשת החדשה שהביא מביתו, ומהרשת למאכל. ב. פעמים שחלק מהמאכל מונח על מקום הרשת שנוגע בשפת הכלי, ומחמת שהרשת היא מנוקבת נמצא שהבשר עצמו נוגע בציד הכלי ובכך נבלע טעם הבשר בכלי.

אלא שמחמת ב' החששות אלו יש מקום גדול להקל, א, מחשש הטיפות הנוטפות בדרך, יש לדון להקל משום שאין נשפך הרבה יחד, אלא טיפה אחר טיפה, וכל טיפה בפני עצמה מיד נשרפת מחום האש עוד לפני שמגיעה לכלי, וגם אם נאמר שהגיעה לכלי, מסתבר שגם היא נשרפת מיד מחום האש התדיר בו קודם שנבלעת, ראה משנה ברורה (תנא, לד).

ב. גם אם לא כלתה הטיפה, וכגון שלא היתה ממש כנגד האש או שהיה כמות גדולה יותר ונמצא שבלע הכלי את השומן עדיין יש להקל, היות והכלי מגעיל את עצמו תוך כדי שדולק בו האש, וכיון שהבליעה היא באמצעות דבר לח די לו בהגעלה, וליבון קל מועיל כהגעלה. אלא שלחשש השני של הנגיעה של המאכל בציד הכלי ששם הבליעה נעשית ע"י האור לא יועיל ליבון קל.

ג. עוד יש לפקפק בעיקר החשש של הפלטה מהכלי לרשת, היות וקיי"ל שאין עובר בליעה מכלי לכלי בלי רוטב, ובדרך כלל אין שם שום לחלוחית המעבירה. אך עדיין לכתחילה אין לסמוך על זה כפי שמשמע מפשטות דברי הרמ"א (צב, ח) וכמבואר בדברי הפמ"ג (י"ד ס' קה שפ"ד ס"ק כב). אולם מאידך בפמ"ג (קח שפ"ד ס"ק ג) מבואר שהחשש בב' קדירות הוא שמא יותזו ניצוצות מתבשיל אחד לשני, (וכן מבואר בש"ך ס"י קיח, לו), ולפי"ז כל החשש הוא רק בב' קדירות שאחת מהן מלאה, אך בנידו"ד לא שייך איסור זה, וכן פסק באג"מ (י"ד ח"ג ס"י י). ומדברי הט"ז (צז, ג) משמע שיש לחוש לכתחילה בכל אופן, ועי' במשנ"ב (תנא, לו) שמשמע מדבריו שאין להחמיר.

ואף אם נחוש שהיתה מעט רטיבות בשעה שנגעה הרשת בכלי, מכל מקום יש לצרף כאן את דעת החו"ד (צב, כ) שרוטב מועט אינו מעביר בליעה, והוכחו דבריו בכמה פוסקים, ומאידך דעת יד יהודה (צב, נו) שתמה על החו"ד וכתב שח"ו לסמוך ע"ז וכל רטיבות מעבירה.

89. שבאופן זה גם אם נחמיר שעוברות הבליעות מכלי לכלי בלא רוטב כמבואר בהערה לעיל, כאן כבר אין לחשוש היות והעברה נעשית דרך ג' כלים, ובכה"ג לכו"ע אין עובר בלא רוטב.

מנגל גז

במנגל גז יש לחוש מחמת בליעות האיסור שברשת, וכן מחמת שאינה טבולה, ויכול להניח תבנית על הרשת ועליה את המאכל לאחר ניקוי הרשת, ובאופן כזה יש להקל אף לענין טבילה⁹⁰.

במנגל זה קיים כיסוי הנועד למהר את צליית המאכל ולשמור על חומו, ואין להשתמש בכיסוי זה מחמת זיעת המאכלים הבלועה בו⁹¹, ואף מצויה בו שמנונית בעין.

הערה: מותר להשתמש באותה רשת לצליית דגים ובשר זה אחר זה⁹², אך יש להיזהר להדיח אותה היטב בין הדגים והבשר שלא תישאר שמנונית.

מנגל חשמלי

הרשת צריכה טבילה, וכן צריכה הכשרה ע"י ליבון, וכאמור לא שייך ללבנה לכך יכול להשתמש בה ע"י שיניח נייר כסף כנ"ל, והכלי התחתון שעליו עומד הגוף חימום צריך הכשרה⁹³, ודי לו בהגעלה שיערה עליו מים חמים, או ליבון קל שיעמדנו תחת האש.

90. לפי שהמאכל אינו נוגע ברשת אלא בתבנית והיא נחשבת ככלי בפני עצמו.

91. חשש זיעה זו חמור יותר מאשר בסתם תנורים, מחמת שהוא אטום לגמרי וקטן.

92. ט"ז (יר"ד צה, ג) שבמקום חשש סכנה אין לחוש לבליעות.

93. בשונה המנגל דלעיל שאינו צריך הכשרה, היות וצורת הפעלתו מחייבת להניח שם מים, ויש לחוש שיעלו אדים שבלוע בהם איסור, היות ותחתית הכלי בלועה מאיסור שכן מצוי מאד שנופל שם המאכל הנצלה.

מנגל חד פעמי

יש להקל שאינו טעון טבילה⁹⁴.

מצנם

מכשיר זה מיועד לקליית פרוסות לחם, ויש בו חשש איסור מחמת שאינו טבול. ויש שצידדו להקל להשתמש בו⁹⁵. אלא שעדיין יש מקום לחוש בליעות מחמת הלחם שמכניסים בו⁹⁶, ובפרט אם יש רגלים לדבר שהשתמשו בו לדברים אחרים כגון שניצלים וכדומה, ולכן אין להשתמש בו.

מתקן מים חמים/קרים

כמה פוסקים כתבו שהוא טעון טבילה⁹⁷. ולענין בליעות, אין לחוש

94. עיי' מנחת יצחק (ח"ה סי' לב) ואגרו"מ (יו"ד ח"ג סי' כג) שכתבו להקל בכלים חד פעמיים. וכאן הוא קל יותר, לפי שהוא מתקלקל משימוש לאחר השימוש בו.

95. ראה לעיל לענין קומקום. וכאן יש צד נוסף להקל לדעת האגרו"מ (יו"ד ח"ג סי' כד), כיון שהמאכל ראוי לאכילה ללא השימוש במצנם, ואין תפקידו אלא להשבחת המאכל. וקצת צ"ע סברתו דסו"ס כלים המחיבים בטבילה הם כלים הפועלים באוכל ע"י מגע ומצנם בכללם.

96. אף שהיה מקום להקל מחמת שאין מצוי בארץ ישראל לחם שאינו כשר, ורוב הקמח הוא מחו"ל, מכל מקום לא יצאנו מידי כמה חששות כגון שלא הופרשה חלה, (אלא שחשש זה קל יותר דהוה ס"ס שמא הופרש ואת"ל שלא הופרש שמא לא היה בעיסה שיעור חלה שמחייב הפרשה), עוד יש לחוש שמא השתמשו בקמח שאינו כשר. ויש להוסיף, שכמו כן כאן החשש יותר חמור משאר כלים, לפי שמצוי שנותר פירורים בעין ע"ג המצנם, ומעבירים טעם ללחם המונח בו, ואין זה נותן טעם לפגם גם אם עברו כ"ד שעות, לפי שהם בעין, וכן שמעתי ממורי הוראה.

97. נידון זה תלוי במחלוקת הפוסקים בדבר המחובר לקרקע אם צריך טבילה. וכאן יש עוד צדדים להקל, א, שהוא כבד ואינו מיטלטל כלל, יתכן יותר להחשיבו כמחובר. ב, יתכן שדבר שאינו נגמר להיות כלי אלא לאחר שנתחבר עם הקרקע, אין עליו שם כלי, אך מכמה רבנים שמעתי שהחמירו בכך. אלא שיש

לבליעות איסור שבו⁹⁸. והרוצה להכשירו לחומרא⁹⁹, תחילה ינקה היטב, ויערה מים חמים במקום בו מגיע האדים, (סביב מקום הפיה, הדופן הסמוכה לכוס), ויזרים מים חמים עד שתתחמם הפיה.

מפות

מפות המונחות על שולחן שאוכלים בו, יש להיזהר לראות שהן נקיות, לפי שמצוי שנדבק בהן משיירי המאכלים. וגם אם המפה נקיה, לכתחילה יש להימנע מלאכול עליה, אלא אם כן ניכר שכיבסו אותה קודם לכן¹⁰⁰.

פעמים שהמתקין הוא יהודי ונגמר הכלי ביד ישראל והיה כלי של ישראל שלא בעי טבילה. וגם בדבר זה יש שפקפקו היות וההתקנה לא פועלת בגוף הכלי אלא הוא רק מעין פירוק והרכבה, והכלי קיבול במכשיר זה הוא בפנים ושם לא פעל כלום, ומה שעושים בבתי כנסיות וכיו"ב מקנים לגוי כמבואר בשו"ע (שכג, ז) ועי' בריש הקונטרס בהערות שהבאנו שאין זה פתרון לזמן רב, ולפי"ז יש לחדש את ההקנאה לגוי ע"י שיוציא ויקנה שוב, ויש לעי'.

98. כיון שהשימוש בו אינו למאכלים אלא להכנת קפה ותה וכיוצ"ב שלא מצוי בהם איסורים, ואין להחזיק איסור שעירה מברז המים החמים על גבי איסור, וגם אם עירה עדין יש להקל את דברי הב"ח הובאו ברע"א (יו"ד צב ח) שזיעה אינה מבליעה במקום פתוח היות ויוצאת לצדדים, וביותר שכאן כל החשש הוא רק דרבנן, שהרי סתם כלים אינן בני יומן.

99. שחושש אולי שמא מזגו ממנו מים על איסור ועלו אדים ממאכל האיסור ונבלעו סביב מקום יציאת המים, וגם אם נתקררו עד שעלו, אבל עדין הפיה חמה והאדים נבלעים בה. ואם היה צריך הגעלה מדינא כיון שחלקו העשוי מפלסטיק ומקום הבליעות שהוא מקום מזיגת המים יש בסביבותיו חלקי פלסטיק, ובפלסטיק יש רצו לומר שלא מהני להם הגעלה, ועי' בהערות לעיל שהבאנו שיש להקל שתועיל להם הגעלה בהתירא בלע, והראיה מהגעלת אוכלים.

100. יש לחוש שנפל דבר איסור מהצלחת למפה, והדבר מצוי מאד בשעת הארוחה. ואף אם לא נפל מן המאכל, לכתחילה יש להחמיר גם בב' כלים שעוברת הבליעה ללא רוטב, וכן מצוי פעמים שבשעה שאוכלים המפה רטובה, וכיון שיש רוטב עוברת הבליעה מהצלחת למפה, [אך אם הרטיבות מועטת, לדעת החו"ד אין הבליעה עוברת, וכן"ל]. ודינם שונה ממגבות שהובאו בסמוך לפי שמגבות בדרך כלל עוברות כיבוס, משא"כ מפות אינן מתכבסות באופן תדיר כמגבות, ויש לחוש שמא לא כיבסו קודם אכילתו.

יש להבחין אם הן נקיות, ואם אכן הן נקיות ומכובסות מותר להשתמש בהם לכל דבר ואף להוצאת סירים מהאש וכיוצא בזה¹⁰¹. ובדיעבד אם השתמש במגבת שאינה מכובסת ואין בה שארית מאכל, אם אין בה לחלוחית לא נאסרו הסירים והמאכלים¹⁰².

101. כתב הרמ"א (קלח, ח) לגבי יין נסך בזה הלשון, "מפות שלנו שנפל עליהם יינם, סגי להו בהדחה אפילו נפל עליהם יין רותח", הרי שמעיקר הדין די בהדחה שהיא בצונן, וכתב הש"ך שם שהוא כיבוס שחובטים אותו כמה פעמים, ואם הוא דבר הנדבק בעי כיבוס עם אפר בחמין בכלי שני, ועיי' מג"א (תנא, לו) גבי שקים ישנים שהביא את דברי הש"ך שם, וכן נקט להלכה באגרו"מ (יו"ד ח"ד קו ב). מאידך בבית לחם יהודה (יו"ד שם) כתב שאין צריך כיבוס אלא די בהדחה, ועי' בדי השולחן (סי' קכא). ולענין כיבוס במכונת כביסה עם סבון באגרו"מ (שם) כתב שהוא יותר טוב מכיבוס שלהם, ובמגילת ספר (יו"ד עמ' מ) הביא בשם הגרי"ש אלישיב שכיבוס במכונת כביסה בחום של 40-45 מעלות נחשב ככיבוס בחמין.
102. שו"ת האלף לך שלמה (ס' קג) שכתב שדינו כמו כלי שאין עובר בלי רוטב, אך אין זה לכתחילה כפי הנזכר לעיל.

שינוי מקום לענין ברכה

שינוי מקום באכילה

ענינם של הלכות ברכות נוגעים לכל ימות השנה, אלא שבימי בין הזמנים עניינים אלו מצויים יותר מחמת שמקומות האכילה משתנים, וגורמים שאלות שונות הקשורות להלכות ברכות ובמיוחד בענייני שינוי מקום, כגון שינוי מקום בעת אכילה במקום פתוח, הולכי דרכים בעת אכילתם, במאמר זה יתבארו עיקרי דינים אלו.

הגדרת עניין שינוי מקום

המשנה את מקומו בעת אכילתו¹, פעמים שאם רוצה להמשיך לאכול עליו לחזור ולברך, לפי שבכך שעקר ממקומו נחשב כהפסקת הסעודה כדין המסיח דעתו מאכילתו, ולכן בשובו לאכול חוזר ומברך. דין זה הוא בין כשעקר למקום אחר והמשיך לאכול שם, ובין כשלאחר שעקר חזר למקומו הראשון שאכל, שמשעה שעקר ממקומו הפסיק סעודתו, ולכן כשחוזר חוזר ומברך².

1. הוא הדין המשנה את מקומו בין ברכה לאכילה, כ"כ בברכת אברהם (ה"ד סי' קמג) והביאו המ"ב (סי' קצח, לט). אמנם דין זה שוה רק לענין להגדיר מהו שינוי מקום אם מבית לבית או מחדר לחדר, אך מכל מקום בעיקר הענין הוא חלוק משינוי באמצע סעודה, ששינוי באמצע סעודה עניינו חלוקה בין ב' חלקי הסעודה שייחשבו כב' סעודות, ולכן כל עוד שלא היתה הפרדה גמורה וכגון שהניח מקצת חברים או דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אינו מברך וכל שכן שדיבור אינו הפסק. אולם בין ברכה לאכילה הוא דין שצריך לחבר בין האכילה לברכה, ולכן אף דיבור נחשב להפסק, וכן אם שינה את מקומו לא יועיל שיניח מקצת חברים וכיוצ"ב.

2. ובמ"ב (סק"ד) הוסיף, שאפי' אם יצא מביתו לרגע קצר בלבד כגון שקראו לחברו לדבר עמו דיבור בעלמא וחזר הרי זה כשינוי מבית לבית. ונראה שהוציא

לפי שדין זה עניינו מחמת הפסקת הסעודה, מבואר בגמרא שכל עוד שהוא שייך עדיין למקום סעודתו הן מחמת שחייב לברך במקום אכילתו ברכה אחרונה והן מחמת שהניח במקום מקצת חברים ודעתו לשוב אליהם, אין שינוי המקום נחשב הפסקת הסעודה ואינו חוזר ומברך, וכדלהלן.

הערה: אף באותם אופנים שיובאו בסמוך שאין צריך לחזור ולברך מחמת שינוי מקום, לכתחילה אין לאדם לשנות את מקומו בתוך הסעודה אף כשעתידי לחזור למקומו, שמא ישכח מלברך, אלא אם כן דעתו לחזור לאלתר³.

[אמנם ראה בסמוך שבסעודת פת רשאי לכתחילה להתחיל במקום אחד ולסיים במקום אחר אם היה דעתו מתחילה לכך].

שינוי מקום כשהאוכל בידו או בפיו

דין שינוי מקום הוא אף באופן שבעת שינוי המקום נטל את האוכל בידו והמשיך לאכלו⁴, לפי שכל פעם שמכניס את המאכל לפיו נחשב הדבר כאכילה חדשה⁵. אולם אם האוכל נמצא בתוך פיו

כן מפשטות לשון הרמב"ם (ברכות פ"ד ה"ג) והשו"ע (א). ודבריו הם שלא כדעת המור וקציעה (סי' קעח) שכתב שכל דין שינוי מקום הוא רק כשיש בו היסח הדעת, אבל הלך למקום ולא נתעכב כלל כדי שיסיח דעתו אלא חזר מיד לא נקרא שינוי מקום, וכדברי המור וקציעה כתבו הגר"ז (ח) והאגרו"מ (אור"ח ח"ה סי' יז). ובענין יציאה מחמת הכרח כגון להביא דברי סעודה או לעשות צרכיו ראה מהריק"ש (ערך לחם סי' קעח), שיציאה מחמת שהוכרח לכך אינה הפסק, וכ"כ האגרו"מ (אור"ח ח"ה סי' י). אך במ"ב (כו) מבואר שלא כדבריהם. עוד מצינו במג"א (סי' קפד, ג) שהיוצא בשוגג אין זה כהיסח הדעת בסעודה.

3. רמ"א (ב), משנה ברורה (לד).

4. אמנם ראה אגרו"מ (אור"ח ח"ב סי' נז), שכתב שאם אינו מפסיק יותר מכדי דיבור באמצע האכילה, אינו חוזר ומברך.

5. משנה ברורה (לט).

ומשנה את מקומו, לדעת רבים מהפוסקים כל עוד שלא הוציא את האוכל מפיו אינו חוזר ומברך⁶.

מאכלים שאין בהם משום שינוי מקום

האוכל דברים המחייבים אותו לברך ברכה אחרונה במקום אכילתו [ופרטיהם יבוארו בסמוך], ושינה את מקומו ועקר לאכול במקום אחר אינו חוזר ומברך. והטעם: שכיון שחייב לברך במקום האכילה, נמצא שבשעת עקירתו מהבית עדיין שייך למקומו ואין העקירה הפסק.

דברים הטעונים ברכה אחרונה במקום האכילה

פת שברכתה ברכת המזון טעונה ברכה במקום האכילה, ולדעת רוב הראשונים אף דברים שברכתם 'על המחיה' טעונים ברכה במקום האכילה. ויש שהוסיפו, שאף יין ופירות משבעת המינים שברכתם 'על הגפן' ו'על הפירות' טעונים ברכה במקומם⁷.

לפיכך האוכל כזית פת או דבר שברכתו מזונות [פרט לאורז], ושינה את מקומו, אינו חוזר ומברך. ולדעת יש אומרים, הוא הדין באוכל פירות משבעת המינים וכן השותה יין⁸. אך אם אכל פחות מכזית, יש בה דיני שינוי מקום⁹.

6. הגרשז"א (ישורון חט"ו עמ' קסד), הגריש"א (שבות יצחק נר שבת פ"כ ס" ד, ז). אולם בשם החזו"א הובא שהורה למי שמצץ סוכריה בפיו, שלאחר היציאה מהבית יוציא את הסוכריה מפיו ויברך עליה.

7. שו"ע (קעח, ה).

8. המ"ב (סקמ"ד) סתם תחילה כדעת המג"א וסיעתו שמספק לא יחזור ויברך. ואח"כ הביא את דעת הגר"א שמברך על שבעת המינים. וכתבו פוסקי זמננו שלמעשה מספק לא יברך. אך יש שכתבו, שאם מוכרח לשנות את מקומו בשבעת המינים כדי להינצל מספק ברכות, יברך ברכה אחרונה על מה שאכל קודם, ושוב יברך ברכה ראשונה על מה שיאכל לאחר שעקר ממקומו.

9. מ"ב (כח).

בדברים הטעונים ברכה במקומן רשאי אף לכתחילה לשנות את מקומו ולהמשיך את אכילתו במקום אחר, אם משעת הברכה היתה דעתו לכך.

נשארו אנשים בסעודה

אף דברים שאינן טעונים ברכה במקומן כגון בשר ודגים שברכתן 'בורא נפשות', שיש בהם משום שינוי מקום, אם כשעקר נשארו במקומו אנשים שאכל בחברתם¹⁰, אינו חוזר ומברך, לפי שעדיין סעודתו נמשכת¹¹, ושייך למקום הסעודה¹².

מקומות הנחשבים 'שינוי מקום'

מצינו ג' דרגות בפוסקים בשינוי מקום, א, מעבר מפינה לפינה בחדר אחד. ב, מחדר לחדר באותו בית. ג, מבית לבית.

בחדר אחד

האוכל בחדר ומשנה את מקומו לפינה אחרת באותו חדר אין זה בכלל שינוי מקום, אף אם אינו רואה את מקומו הראשון ולא היתה דעתו בשעת הברכה לשנות את מקומו, דין זה נאמר גם בחדר גדול מאד והמקום שאליו הולך רחוק מהמקום בו אכל קודם, לפי שכל החדר נחשב מקום אכילה אחד.

10. אך לא כשהזדמנו יחדיו במקרה, וכגון שנים שהזדמנו יחדיו לבית מלון אחד, ויש לעיין בכל מקרה לגופו.

11. ומטעם זה כתבו כמה פוסקים, שאם אותם חברים עזבו את הסעודה, או אף ברכו ברכה אחרונה, לא יועיל מה שהניח מקצת חברים וחוזר ומברך.

12. אך אם הניח דברים שאינם שייכים לסעודה כגון דבר יקר וכיוצ"ב, אף שעתידי לחזור לשם אין זה מועיל, ונחשב כשינוי מקום.

מחדר לחדר

המשנה את מקומו לחדר אחר באותו בית נחלקו הפוסקים אם נחשב הדבר לשינוי מקום, או שמא כל הבית דינו כמקום אחד. לכן אם בתוך אכילתו יצא לחדר אחר מספק לא יחזור ויברך, אך לכתחילה יזהר שלא יצא מהחדר בתוך אכילתו¹³.

אולם 'ראייה' או 'דעת' מועילים לענין יציאה מחדר לחדר, והיינו שאם משעה שיוצא מהחדר יכול לראות את מקומו הראשון¹⁴, או אם בשעת הברכה היתה דעתו לשנות את מקומו לחדר אחר יכול אף לכתחילה לעבור לחדר אחר.

כמו כן אם דרכו ללכת לחדר אחר בזמן אכילתו, נחשב כאילו היתה מחשבתו בשעת הברכה לכך, ואין זה שינוי מקום.

מבית לבית

היוצא מביתו לבית אחר בשעת האכילה הרי זה שינוי מקום אף אם היתה דעתו לכך בשעת הברכה, וצריך לחזור ולברך, בין כשהמשיך לאכול חוץ לבית, ובין שחזר לאכול במקום אכילתו¹⁵.

לדעת הרבה פוסקים אף אם רואה את מקומו הראשון לאחר שיצא מביתו, נחשבת היציאה לשינוי מקום, ולכן יש להיזהר מאוד שלא לצאת מביתו כלל, ובדיעבד אם יצא ורואה את מקומו לא יחזור ויברך¹⁶.

13. מסקנת הביאור הלכה (סי' קעח, א)

14. ולענין מה נחשב 'רואה את מקומו', יש שהורו, שדי כשרואה חלק מהחדר שאכל בו קודם, ואין צריך שיראה את המקום שאכל בו ממש או ד' אמותיו, ראה שש"כ (פנ"ד הערה כב).

15. שו"ע ורמ"א (קעח, א).

16. השו"ע לענין קידוש במקום סעודה (סי' רעג, א) הביא יש אומרים שמועילה 'ראיה' מבית לבית, וכן שמועיל 'דעתו' מחדר לחדר. והרמ"א כאן העתיק רק את

גדרי 'מחדר לחדר' ו'מבית לבית'

'מחדר לחדר', עניינו, כל שהוא תחת קורת גג אחת, ואפי' דירה בת כמה קומות השייכת לאדם אחד דינה כ'מחדר לחדר'¹⁷. אך יציאה מדירתו לדירת חברו אף ששתיהן תחת קורת גג אחת, לדעת רוב הפוסקים דינה כיציאה מבית לבית¹⁸.

מבית למרפסת או חצר

יציאה למרפסת שאינה מקורה או לחצר פרטית וכן להיפך, אף שאינן תחת קורת גג אחד, יש שדנו אותה כיציאה מחדר לחדר, לפי שפעמים דרכן של בני אדם לצאת לשם באמצע אכילתו, ולכן אם עקר לשם לא יחזור ויברך¹⁹.

מתחם נופש

יש שהורו, שבני משפחה, ישיבה, או קבוצת חברים ששכרו יחדיו מתחם המוקף מחיצות ובו כמה דירות, היוצא מדירה לדירה או

הדין השני שמועיל 'דעת', ולא את הדין שמועילה ראייה, ומכך מדייק השעה"צ (ט) שכנראה ס"ל לרמ"א שאין מועיל ראייה מבית לבית. וכן במ"ב סקל"ט סתם שלא מועיל ראייה מבית לבית. ובהלכות קידוש (סי' רעג, סק"ז, ובשעה"צ סק"ח) כתב, שאף שהסכמת כמה אחרונים לברך, אך מספק לא יחזור ויברך. וראה שם שהוסיף, שאם היה גם דעתו וגם ראייה יש יותר מקום לצדד שלא יברך.

והמ"ב בס"ק יב כתב בזה"ל "אבל מבית לבית אף שסמוכין זה לזה, מסתפקים האחרונים דאפשר שאין להקל על ידי ראיית מקום".

17. מ"ב (סקי"ב).

18. ויש שכתבו שהוא הדין יציאה לחדר מדרגות נחשבת כיציאה מבית לבית, לפי שאינה רשותו, וגם אין בה השתמשות של בית.

19. בנידון זה נחלקו פוסקי זמננו, יש שכתבו שאין זה נחשב כמקום אכילה אחד עם הבית. ויש שכתבו שדרכם של בני אדם לפעמים לצאת לשם תוך כדי האכילה ולכן נחשב כמקום אחד. ויש שמטעם זה חילקו בחצר בין אם יש לה יציאה לרחוב או לא, ראה שש"כ (פנ"ד הערה נד).

לתחת כיפת השמים בתוך המתחם אינו כדין היוצא מבית לבית, ואינו חוזר ומברך, אלא שלכתחילה צריך שתהיה דעתו לכך, כדין יציאה מחדר לחדר²⁰.

אולם אם מתחם זה נשכר על ידי כמה קבוצות נפרדות, יציאה לתחת כיפת השמים נחשבת כיציאה מבית לבית וחוזר ומברך.

בית מלון

השוכר חדר בבית מלון, ויוצא מחדרו לחדר האוכל או ללובי אינו חוזר ומברך, ולכתחילה צריך שיהיה דעתו לכך. ואם יוצא מחדרו לחדר של אדם אחר, חוזר ומברך. אולם אם קבוצת אנשים שכרה יחדיו מספר חדרים, היוצא מחדר לחדר אינו חוזר ומברך כדין מתחם נופש הנ"ל²¹.

שינוי מקום בשטח פתוח

הגדרת העניין

עד עתה נתבאר דין המשנה את מקום אכילתו באופן שיוצא מבית או מחדר שאכל בו. ודנו הפוסקים באופן שאינו עוקר מחדר או בית אלא אוכל במקום פתוח ועובר ממקום למקום, האם נחשב הדבר כיציאה ממקומו שיחזור ויברך, ומבואר בפוסקים שיש להבחין בדין זה בין מקום מוקף מחיצות, לבין מקום שאינו מוקף²².

20. והוא הדין בישיבה שיש בה כמה בניינים, ועובר מחדר אוכל לפנימיה וכיוצ"ב, דינו כמחדר לחדר. והטעם כפי ששמעתי מבעלי הוראה מובהקים, לפי שכיון שמקום זה משמש את כולם כקבוצה אחת, אין יציאה ממקום למקום נחשב כהפסקת סעודה.

21. קבוצה זו צריכה שיהיה שייכות ביניהם כגון בני משפחה, ישיבה וכיוצ"ב.

22. בירושלמי (ברכות פ"ו ה"ח) מבואר שהאוכל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לברך. דברים אלו הובאו כלשונן ברמב"ם (ברכות פ"ד ה"ה). והראב"ד השיג וכתב, שאם היתה דעתו מתחילה לכך אין צריך לברך. והשו"ע

הערה: יש לזכור שכפי שנתבאר למעלה, כל הנידון לחזור ולברך הוא רק במאכלים שברכתן 'נפשות', וכן אם לא הניח מקצת חברים במקומו הראשון, אך במאכלים הטעונים ברכת המזון ומעין שלש, או שהניח מקצת חברים אינו חוזר ומברך.

מקום המוקף מחיצות

האוכל בגינה או חורשה המוקפות מחיצות ושינה את מקומו, בין שחזר לאכול במקומו ובין שעקר ואכל במקום אחר באותו הגן, אם רואה את מקומו הקודם²³, או שדעתו היתה בשעת הברכה לשנות את מקומו אין צריך לברך²⁴. ויש אומרים שדין מקום המוקף מחיצות כחדר אחד, ולכן אף אם לא היתה דעתו לכך ולא רואה את מקומו אין צריך לחזור ולברך²⁵.

(סי' קעח) בסעיף ב' סתם כדברי הרמב"ם, ובסעיף ג' הביא שיש מי שאומר שמהני דעת. ונאמרו ב' דרכים בפוסקים בישוב הדברים, דעת המג"א וסיעתו שבסעיף ג' עוסק במקום המוקף מחיצות, אך בשאינו מוקף לא מועיל אף דעת. ודעת הגר"א וסיעתו, שבב' הסעיפים איירי בשאינו מוקף מחיצות, ובסעיף ג' הביא את דעת הראב"ד החולקת שמועיל דעת.

23. כ"כ המשנ"ב (ס"ק כה). וכן הוא מסברא, דגם אם נימא כדעת האחרונים שמקום המוקף מחיצות אינו נחשב כאותו חדר וצריך דעתו, כל שכן שמהני ראייה, העדיפה על 'דעת'.

24. במקום המוקף מחיצות מועיל דעת לדברי הכל, כמבואר במג"א הנ"ל, וכן מפורש בדברי הגר"א.

25. כן הוא דעת החי"א (כלל נט, יב-יג ובנשמ"א א') הובא במשנ"ב (ס"ק לח) ובשעה"צ (סק"ל), שהנמצא בגן ואוכל פירות מכל אילן ואילן הוי כמפינה לפינה אינו צריך לברך אלא פעם אחת, אלא אם כן חשב לאכול רק מאילן אחד ונמלך לאכול מהאילן השני.

מקום שאינו מוקף מחיצות

מקום שאינו מוקף מחיצות אי אפשר להגדירו כחדר אחד, ולכן נאמרו חילוקי דינים בענין וכדלהלן.

אינו רואה את מקומו ואין דעתו

המשנה את מקומו במקום שאינו מוקף מחיצות, אם אינו רואה את מקומו הראשון²⁶ כגון שעומדים שם אילנות וכיוצ"ב המסתירים את מקומו, ולא היתה דעתו בשעת הברכה לך, חייב לחזור ולברך.

דעתו לכך ואינו רואה

אם אינו רואה את מקומו אך בשעת הברכה היתה דעתו לך, נחלקו הפוסקים אם יברך כששינה את מקומו, וספק ברכות להקל²⁷.

מצוי בהרבה בני אדם המטיילים בגן או חורשה ואוכלים שם, שדרכם להסתובב במקום תוך כדי אכילתם, ובאופן זה אף שלא היתה דעתו מפורש על כך בשעת הברכה לא יברך.

26. ראה שעה"צ סי' קפד (סק"ה) לענין ברכת המזון שכל ד' אמות נחשבים כמקום אחד, ויתכן לפי"ז שאף שאם משנה את מקומו תוך ד' אמות אינו מברך אף כשאינו רואה את מקומו.

27. הנה אם מהני דעת תלוי הדבר בכ' הביאורים שהובאו לעיל בדעת השו"ע לדעת המג"א וסיעתו בודאי דלא מהני דעתו באינו מוקף מחיצות. ואילו לדעת הגר"א וסיעתו, לדעת יש מי שאומר בשו"ע מהני דעת. והנה בדברי המ"ב לא נתברר מה סוף דעתו בענין זה, שבראש סעיף ג' (סקל"ז) הביא את ב' הביאורים בדעת השו"ע ולא הכריע. ובמקום אחר (סקכ"ה) כתב וז"ל "ואם היה דעתו בשעת ברכה לאכול גם במערכו של אילן, יש אומרים דמהני בכל גווני". ובהמשך נראה שנוטה דעתו יותר למקילים עיי' סקל"ח שהביא את דברי הח"א שסתם שבאינו מוקף מחיצות בעינין שיהיה דעתו בשעת ברכה גם על השני, ומבואר שדעתו מהני. וכן בסקמ"ב כתב בפשיטות דדעתו מהני, ורק מבית לבית לא מהני דעתו [אלא דשם מיירי בהולכי דרכים שאין בהם קביעות כלל, ועי' היטב בח"א (כלל נט, יב) ששם מקור דברי המ"ב]. ולמעשה יש להקל בזה מספק כמו שכתב הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל (קובץ צוהר אהל ברוך עמ' תמט), וביותר שיש לצרף אף את שיטת האו"ז (הל' ער"ש סי' כג) דס"ל שאף מבית לבית מועילה דעת.

רואה את מקומו ואין דעתו

אם רואה את מקומו הראשון, הסכמת הרבה פוסקים שלא יחזור ויברך אף שלא היתה דעתו לכך²⁸.

אמנם, דבר זה טעון שימת לב רבה, שפעמים בעת שינוי המקום עובר רגע אחד דרך מקום כלשהו שהפסיק את ראייתו, וברגע זה נשתנה מקומו, ושוב חייב לחזור ולברך, גם אם מיד חוזר לראות את מקומו הראשון.

הולכי דרכים

דין הולכי דרכים

כפי הנתבאר, עיקר עניינו של שינוי מקום הוא משום ששינוי מקום אכילתו הרי זה כהפסקת האכילה. ומטעם זה כתבו הפוסקים,

28. הנה בבית יוסף, מג"א, גר"א, מבואר שאף לדעת הסוברים שאין מועילה דעת, אך ראייה מועילה. אמנם דעת הט"ז דההולך מאילן לאילן לא מהני ראייה, ומסתבר שהוא הדין הנמצא במקום פתוח שאין בו אילנות, כיון שאין אילן אחד המחבר את אכילתו נחשב כשינוי מקום.

ובדברי המ"ב יש מבוכה בזה, שתחילה (סקכ"ה) כתב בפשיטות דמהני ראייה, ובסקל"ח הביא את דברי הט"ז דלא מהני. אלא למעשה בזה אין כל סתירה, לפי שמבואר בט"ז שרק מאילן לאילן לא מהני ראייה, ואילו במזרחה ומערבה של תאנה שהוא באותו אילן מהני ראייה אף להט"ז. אולם עיי' ס"ק מב שכתב בפשיטות דמהני ראייה, אלא ששם אולי יש לדחות שהוא רק גבי הולכי דרכים, אך מקור דברי המ"ב שם הוא מהחיי אדם, וריהט דבריו נראה שהוא בכל גווניו. ועוד עיי' שעה"צ (סקל"א) שתלה ראייה בדעת, דהיינו שאם דעת אינה מועילה באינה מוקף מחיצות, כמו כן ראייה אינה מועילה, וכיון שלענין דעת נתבאר שיש להקל מספק, כ"ש לענין ראייה דאף מבית לבית כתבו כמה אחרונים שאין זה נחשב לשינוי וכ"ש במקום שאין מוקף מחיצות. [ועדיין צ"ע בדברי המ"ב, שמיד בסמוך לאחר שהביא את דברי ח"א שמועיל דעת, הביא שמ"מ ראייה אינה מועילה מאילן לאילן].

שהולכי דרכים שאינם קובעים את מקומם במקום אחד, אין לאכילתם 'מקום', ולכן אין בהם משום שינוי מקום, ואינם טעונים ברכה אף שהלכו למקום אחר ואינם רואים את מקומם²⁹.

דין זה אמור אף אם תוך כדי אכילתם נכנסו לבית ויצאו ממנו שאינם מברכים.

מנוחה באמצע הדרך

דין 'הולכי דרכים' אינו רק בשעה שמהלכים בדרכם, אלא גם אם נעצרים לרגע לאכול או לשתות נחשבים כהולכי דרכים, לפי שעסוקים בהליכתם.

אולם אם באמצע הליכתם עצרו לקבוע מקום לאכילה, נחשב הדבר שזה מקומם, ושוב אם נמלכו וממשיכים לדרכם נחשב הדבר לשינוי מקום, שאם אינם רואים את מקומם הראשון צריכים לחזור ולברך.

אם כבר משעת הברכה חשבו להתחיל לאכול במקומן ולהמשיך את אכילתם בדרך, אין צריכים לחזור ולברך³⁰.

29. משנה ברורה (ס"ק מב).

30. ראה מ"ב (ס"ק מב) שאם מתחילה חשב לאכול מעט במקומו והשאר בהמשך הדרך אין צריך לברך. אולם יש להעיר שבמ"ב שם מבואר שהטעם דמהני הוא משום שמועילה 'דעתו' במקום שאין מוקף מחיצות, אך אינו נחשב לגמרי כהולכי דרכים לענין שלא יברך אם נכנס לתוך בית, כיון שחשב לאכול ולהתעכב מעט במקומו. [ואף שבמ"ב (ס"ק לו) לא הוכרע אם מועילה דעתו באוכל בגן שאין לו מחיצות, וכפי שהובא לעיל. אך יתכן שכאן כיון שהוא 'הולך דרכים' ודאי שמועיל דעתו שא"א להחשיב מקום זה כ'מקומו', ושאני מאדם האוכל בגן שהגן הוא מקומו].

העומד לצאת לדרך ומתחיל לאכול בביתו

היוצא לדרך, ואוכל בביתו מעט בשעה שמכין עצמו לצאת³¹, כתבו כמה אחרונים שאין יציאתו נחשבת לעקירה ממקומו, ודינו כהולכי דרכים ואין מברך ביציאתו מביתו³².

שינוי מקום בנסיעה במכונית

האוכל בתוך מכונית אף שבנסיעתה עובר ממקום למקום אין בזה משום שינוי מקום כלל³³.

יציאה ממכונית לרחוב ולהיפך

הנכנס באמצע אכילתו מהרחוב למכונית או לאוטובוס, או יוצא מהם לרחוב, אין הדבר נחשב כשינוי מבית לבית, לפי שהמכונית היא כחלק מהרחוב, ולכן אם רואה את מקומו הראשון או שהיתה דעתו לכך אינו חוזר ומברך, כדין משנה את מקומו במקום שאינו מוקף מחיצות³⁴.

31. ובאור לציון (ח"ב פ"ב סי' טו) כתב דהיינו שעושה מעשה המוכיח שבדעתו לצאת".

32. הנה המשנ"ב (קעח, מב) כתב בזה"ל "אם התחיל לאכול בבית והלך לדרך הרי הוא כמו מבית לבית דלא מהני דעתו בפירות וצריך לחזור ולברך", ומבואר שאם התחיל לאכול בביתו הרי זה שינוי מקום. אך י"ל שכל זה באופן שקבע מעט לאכול בביתו, וכפי ששמע מרהיטת דבריו, אך אם אוכל עראי קודם יציאתו אין זה עקירה, וכן מבואר באגרו"מ (או"ח ח"ב סי' נז).

33. מלבד שדינו כהולכי דרכים, אין זה נחשב כלל שינוי אף כשהמכונית נוסעת, לפי שהוא נמצא בתוך מקום אחד.

34. הכרעת השע"צ (סק"ח) לענין עקירה מהארץ לעגלה. ויש מקום לחלק ששמא מכונית בימינו שהיא סגורה ושונה מעגלה שהיתה בזמנם, דינה כבית. אמנם היוצא לטיול ותוך כדי אכילתו נכנס למכונית ויוצא, פשיטא שאינו מברך כדין הולכי דרכים.

מזוזה במקומות ארוח

מזוזה במקומות נופש

ביציאה למקומות נופש מצוי ששוכרים מקומות שאינם בבעלות שומרי תורה ומצוות, ופעמים שאין שם מזוזות על פתחי החדרים, ואף אם קבועים שם מזוזות יש לפקפק מאוד בכשרותם ובטיבם של מזוזות אלו, ויש לדון בחיוב מזוזה במקומות אלו.

עוד יש לדעת, שהמביא עמו מזוזות וקובע בפתחי החדרים, אסור לו ליטלן ביציאתו, ולכך אף מי שירצה להחמיר ולהביא עמו מזוזות ולהניח בפתחי החדרים, יתכן שלא יוכל ליטלם עמו.

במאמר זה יתבארו בקצרה עפ"י דברי הפוסקים גדרם ההלכתי של מקומות הנופש וענין חיובם במזוזה, ואיך לנהוג בענין זה.

מזוזה חובת הדר

נאמר בתורה (דברים ו, ט) "וכתבתם על מזוזות ביתך", ודרשו חכמים, 'ביתך' מלשון 'ביאתך', שחיוב המזוזה מוטל על הבא והדר בבית, ולשון חז"ל, 'מזוזה חובת הדר', ולכך בית שאין דרים בו, פטור ממזוזה.

שוכר חיובו במזוזה

'הדר' בבית חייב במזוזה אף שאינו בבעלותו, ולכן השוכר או השואל דירה חייב במזוזה. אולם אם שכרו לפחות משלושים יום,

בחו"ל אינו חייב במזווה, שעדיין אינו נחשב 'דר', ובארץ ישראל חייבוהו חכמים מיד, משום ישוב ארץ ישראל¹.

שוכר חיובו מן התורה או דרבנן

נחלקו הראשונים בחיוב שוכר יותר משלושים יום, יש שכתבו שחיובו מן התורה, לפי שהוא 'הדר' בבית². ויש שכתבו שאינו חייב מן התורה, לפי שאין החיוב על 'הדר' כשאין הבית בבעלותו, שנאמר 'ביתך' ולא של אחרים, ולכן אינו חייב מן התורה וחיובו חכמים לפי שנראה כביתו³.

הכרעת רבים מהפוסקים ששוכר אינו חייב אלא מדרבנן⁴. ומטעם זה במקום שחיוב המזווה הוא מספק, יש מקום לדונו כדין ספק דרבנן לקולא⁵.

1. לשון רש"י, "דלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה משם אפי' יוצא ממנה, הלכך בקושי יצא ממנה מפני טורח מזווה אחרת, ואפילו יוצא ממנה ישכרנה אחר מהרה כשימצאנה מזומנת במזווה, ונמצאת ארץ ישראל מיושבת".

2. ומכל מקום שוכר פחות מל' יום פטור מן המזווה, לפי שאינו נחשב 'דר' בדירה, והתוס' (מנחות מד.) דימו זאת לדין המבואר בגמ' (ב"ב ח.). שאדם אינו נקרא מ'יושבי העיר' אם לא דר בעיר ל' יום. וברש"י כתב, שעד שלושים יום יש לחוש שמא יחזור בו, ולכאורה הכל ענין אחד שאינו נחשב 'דר'.

3. עי' תוס' במנחות (מד.) שהביאו ב' דעות בענין זה.

4. כ"כ הברכ"י (סקי"א) ורע"א (סי' טו) ואבנ"ז (יו"ד סי' שפ.). אמנם ראה אגרו"מ (ח"ב סי' קמא ענף ב) שחשש להחמיר בזה, וכן משמע בש"ך (כח) שנקט בטעם הפטור של פחות מל' יום משום 'שאינו נקרא עדיין דירה' שהוא טעם לסוברים שהוא מדאו'.

5. מטעם זה כתב רע"א (קמא סי' טו) שבית שאין לו דלתות שלדעת הרמב"ם פטור ממזווה, אפשר שפטור בשוכר, וכן השוכר בית המדרש שנחלקו הפוסקים אם בית המדרש חייב במזווה שבגוונא דשוכר יהיה פטור.

הדר בפונדק

נתבאר בגמרא, שהדר ב'פונדק' אינו כשוכר גמור המתחייב מיד במזווה בארץ ישראל, אלא חיובו רק לאחר ל' יום כדין שוכר בחו"ל.⁶

ונחלקו האחרונים בדין הדר בפונדק בחו"ל אם חייב לאחר ל' יום או שפטור לעולם.⁷

גדר 'פונדק'

בגמ' ובראשונים לא התברר מהו גדר 'פונדק' ומהו 'שוכר', ומדוע דיור בפונדק אינו חשוב כשכירות גמורה. ולשון רש"י (מנחות מד.) הוא, "פונדק – שלנים בו עוברים ושבים". ויש להעלות כמה צדדים בענין:

א. טעם הפטור בפונדק הוא משום שהאנשים אינם דרים בו לשם מגורים, אלא לשם מנוחה ומרגוע או לפוש בדרך, ולפי זה כל מי שאינו שוכר דירה לשם מגורים דינו כפונדק.⁸

6. אמנם בערוך השולחן (רפ"ו, מח) כתב, שמכל מקום בעל הפונדק חייב במזווה כיון שזה חדר שלו העומד למגורי אורחים. ומטעם זה הובא בשם הגריש"א (שבות יצחק פ"ה) שיש להחמיר להניח מזווה כל פעם שבא למקום נופש כדי שלא להשתתף במעשה העבירה של בעל המקום. ומסתימת שאר הפוסקים נראה שלא חשו לכך. ובאמת אין דברי ערוך השולחן מוסכמים, עיי' אבנ"ז (ח"ב סי' שפ) הדן לענין בית חולים שאין בו חיוב מזווה כלל, ודינו שוה לפונדק, וכן פסק בחובת הדר (פ"ג סק"ח).

7. נידון זה תלוי בפשט דברי הירושלמי (מגילה פ"ד הי"ב). ובשו"ע לא נזכר דין זה. ולדינא, בערוך השולחן (רפ"ו, מח) כתב לחייב במזווה. ובשו"ת בית שערים (ח"ד סי' רסט) ובמזוזות ביתך (סקע"ה) פטרו ממזווה, ומצינו שכ"כ מהר"ם חלאווה (פסחים ד:).

8. ויש לתת טעם בדבר, שהרי כל הטעם שחיוב מזווה בארץ ישראל חל מיד הוא כדי שהאדם ישאר בבית ולא יצא ממנה, וטעם זה שייך באדם השוכר לשם מגורים, ולא לשם מנוחה וכיוצ"ב שדעתו לחזור לביתו.

ב. פטור פונדק הוא משום שהמקום אינו ראוי למגורים לזמן ארוך, מחמת איכות הדיור או יוקר המגורים, ולפי זה השוכר מקום הראוי למגורים אף שהוא לזמן קצר חייב במזווה מיד.

ג. עוד אפשר שעיקר עניינו של פונדק הוא בכך שאין הדר שם שוכר את עצם הבית, אלא משלם עבור הזכות לדור וללון בו, והוא תלוי בדעתו ותנאיו של בעל המקום⁹, להבדיל משוכר שיש לו קנין בבית כעין מכירה לזמן¹⁰.

ומעתה נידון דירה במקום נופש פחות משלושים יום, תלוי בגדרי 'פונדק' הנ"ל, וכדלהלן.

בית מלון - צימר

לאור האמור נראה, שהשוכר חדר בבית מלון או בבית הארחה פחות משלושים יום אינו חייב במזווה¹¹ אף בארץ ישראל¹², וכן

9. ויתכן שבעל הפונדק יכול להעבירו ממקום למקום, שמוכח מכך שאין כל זכות לפונדק בגוף הדירה, ולאחר בירור ישנם בתי מלון שאין בכח המלון להעבירו ממקום למקום, אמנם ראיתי שמביאים שכן יש בכוחם ואולי תלוי כל מלון לפני התנאים שקובע.

10. הג"ר משה שטרנבוך בספרו מועדים וזמנים (ח"ד סי' רפז בהע') דן לענין חתן ששכר מבעל מלון בארץ ישראל את מקום החופה, ועורר ת"ח אחד על כך שלכאור' חייב החתן במזווה כדין שוכר בא"י שחיב מיד, וכתב על כך במועדים וזמנים וז"ל "ובעיקר החשש, האמת אגיד נכון אני טובא מהו שוכר ומהו פונדק, ותמיד נראה לי ששוכר היינו מי שיש לו קנין שכירות, משא"כ גר בפונדק אין לו קנין גמור כשוכר, וזהו החילוק בין שוכר לגר בפונדק דפטור, ששוכר קניינו אלים והוא כקנין הגוף לפירותיו. אבל שאלתי את מרן הגאון דבריסק זצ"ל ולא הסכים שזהו החילוק, ולדעתו בבית מלון תמיד פטורים, אבל לא הכריע אז להגדיר מהו שוכר וגדר דר בפונדק בדיוק. ואולי במלון או פונדק אין הדרך להשתקע זמן רב ולכן פטור עד שלושים יום ואין חיוב כשוכר. וראה עוד בזה בשבט הלוי (ח"י סי' קפ).

11. אמנם כפי שהובא לעיל דעת הגריש"א עפ"י הערוך השולחן שבעל המלון

השוכר צימר [- חדר אירוח] מסתבר שאינו חייב¹³, שבמקומות אלו קיימים כל ההגדרות הנ"ל¹⁴.

דירת אירוח

בענין דירת נופש יש להבחין בין כמה סוגי דירות. יש 'יחידות אירוח' שאינם דירות רגילות אלא מיועדות רק עבור אורחים, ונראה שדינם כפונדק'.

דירת מגורים

השוכר דירת מגורים רגילה לנופש, או המחליף את דירתו בדירת אחרים, נידון זה תלוי בהגדרת 'פונדק', ואין הדברים ברורים בזה, שמצד אחד יתכן להחשיבו כפונדק מחמת שמטרת השכירות היא למנוחה ולא למגורים. וכמו כן פעמים רבות בשכירות מעין זו מוגבלת השכירות על ידי המשכיר לתשמישים מסויימים, או למספר האנשים שיכול להכניס בבית. ומצד שני, מקום זה ראוי

מתחייב במזווה, ואם לא מניח את המזווה, הרי הוא מסייע לבעל הבית. אלא שיש לציין שמצוי מאוד במלונות שאינם שייכים לאדם אחד אלא חברה בע"מ, ומצוי שיש בהם שותפות של גויים, שבאופן זה אין הבעלים חייבים במזווה.

12. בית מלון אינו ראוי למגורים לזמן ארוך, וכן אין דעת האדם לשהות שם לזמן ארוך, וכן השוכר אינו יכול לעשות בחדר זה ככל העולה על רוחו, אלא יש עליו כמה הגבלות.

13. יש צימרים שבתוך החדר יש מקומות רחיצה [כגון ג'קוזי], אך מכל מקום אין די בסיבה זו להחשיב את החדר כמרחץ הפטור ממזווה שאינו עשוי לכבוד, לפי שעיקר החדר עומד למגורים, ראה רמ"א (יו"ד רפ, ב) שהביא ב' דעות בענין זה, והגר"א הכריע שחייב. [אלא שכשקובע מזווה בחדר כעין זה, צריך לכסותה בכיסוי נוסף].

14. כפי המצוי ב'צימרים', בעל המקום מציב תנאים בצורת המגורים במקום, כגון כמה אנשים ישהו שם ואף יותר מכך, וכן הבעלים משרתים את השהים במצעים ומגבות, דברים המעידים שאינם אלא אורחים.

למגורים אף לזמן ארוך, ושוכר את הבית ולא רק את הדיורים שבו. וקשה לתת הכרעה ברורה בענין זה. ולכן יתכן שיש מקום להחמיר בחיוב מזוזה בשכירות מעין זו.

ומנהגו של החזו"א היה כל פעם שנסע לצפת להבראה לקחת עמו מזוזות ולקבוע בפתחי החדרים, וביציאתו היה משאירם שם מחמת שאסור להורידן.

מקומות שחייבן מוטל בספק

סוגי חדרים שכל עיקר חיוב מזוזה שלהם מוטל בספק [ראה הערה] נראה שבמקומות נופש אין להחמיר לחייבן במזוזה¹⁵.

מקומות נופש בחו"ל

כפי המבואר, השוכר בחו"ל פטור מן המזוזה עד ל' יום. ולענין פונדק בחו"ל נחלקו הפוסקים אם דינו כפונדק בארץ ישראל וחייב לאחר ל' יום או שפטור לעולם.

ונראה שהשוכר דירה ב'הרים' [- קאנטרי] יותר מל' יום, חייב במזוזה, א. לפי שיש המחייבים בפונדק ביותר מל' יום, ב. יתכן שלאור האמור לעיל השוכר שם דירה נחשב כשוכר ולא כפונדק.

15. שהרי אף בשוכר גמור כתב רע"א שאין לחייבו בספקות, וקל וחומר כאן שחייבו אינו ברור. ונפק"מ בחדר שאין בו דלתות, או אם החדר פחות מד' על ד' אף שעומד לתשמישין, שבבית דירה נהגו לחוש לשיטת חמודי דניאל המחייב במזוזה, או לכה"פ לדין הרע"א שנחשב כמקום פטור ולשים ביציאה ממנו כאן יהיה פטור לגמרי, או אף אם יש ד' אמות אלא שאינן מרובעות, שלשיטת הרא"ש אינו חייב במזוזה וכן פסק החזו"א (י"ד קסט, ד), במקום נופש יש להקל בכל זה. ויש לדון אם יש להקל במקומות נופש אף בפתח שאין לו פצימין, אלא הכותל הוא המשקופים, שדעת הריטב"א (עירובין יא:) שפתח כעין זה פטור ממזוזה. ולענין בית האוצר לכאור' יש להחמיר כיון שפסק השו"ע שחייב דלא כדעת הרמב"ם, וגם לשיטות שאין מברכים עליו, אבל דינו שחייב במזוזה.

מקומות נופש באילת

דעת הפוסקים שאילת דינה כחור"ל ואין לחייב שם במזווה עד ל' יום לפי שאין שייך בה הטעם של ישוב ארץ ישראל¹⁶.

השוכר מקום שיש בו מזוזות

אם בעל הבית הוא אדם המוחזק כמדקדק במצוות יכול לדור בבית ללא חשש לפי שהמזוזות בחזקת כשרות¹⁷.

אך השוכר בית מאדם שאינו מוחזק בכשרות, מצוי הדבר מאוד שאין מזוזות בפתחים, ואף שיש שם בתי מזווה ארעו מקרים רבים שהם היו ריקים ממזווה או שהמזווה היתה פסולה לגמרי, ואין יכול לצאת ידי חובה במזוזות הבית.

איסור הוצאת המזווה

אף אם יביא מזוזות מביתו ויקבעם שם, חל עליו איסור לנוטלם ביציאתו¹⁸, ויש בכך סכנה כפי המבואר בגמרא (ב"מ קא:). ואף במקומות שחייב המזווה אינו מעיקר הדין אלא מחמת חומרא וכיוצ"ב, חל עליו איסור זה¹⁹. וכפי שהובא לעיל מנהגו של החזו"א היה שלא הוציא את המזוזות שהביא.

16. השוכר מקום נופש במקומות המסופקים אם נכבשו על ידי עולי בבל, אף שהם בקדושת עולי מצרים, יש שצדדו להקל לפוטרו ממזווה. ועי' במשנת יוסף שהאריך ופירט את המקומות המדויקים.

17. ואין צריך לחשוש לסוגי הכתב השונים, מאחר שכל עיקר חייב מזווה אינה אלא מדרבנן, ואין כאן חיוב ודאי.

18. וכתבו הפוסקים, שלא יועיל גם כששואל מזוזות מגמ"ח וכיוצ"ב וקובע במקום, שאף שמחוייב להשיב את המזוזות לגמ"ח, אך אסור לו להשאיר את המקום בלי מזוזות.

19. ויתירה מכך מבואר בירושלמי (סוף מגילה) שאף הקובע מזווה בפונדק פחות מל' יום שהוא פטור ודאי במזווה, אסור לו להוציאה בצאתו.

השוכר דירה מגוי

מבואר בפוסקים שהשוכר דירה מגוי צריך להוציא את המזוזות בצאתו, כדי שלא יבואו לידי בזיון על ידי הגוי. ומטעם זה השוכר דירה מגוי כפי שמצוי בנופשים בחו"ל, וכן השוכרים בארץ ישראל מקומות נופש בבעלות דרוזים, יש להם להוציא את המזוזות ביציאתם.

ומעתה כיון שנתבאר שבמקומות נופש מסוימים יש מקום לחיוב מזוזות, אך אם יביא מזוזות מביתו לא יוכל להוציאם, יש לדעת איך לנהוג למעשה.

כמה דרכים לצאת מהחששות הנ"ל

א. יש שכתבו, שיכול להפקיר בפני שלושה את זכות שכירותו בבית²⁰. ויש שהוסיפו, שדי להפקיר את הפתח כולל המשקוף ושתי המזוזות, או שיגלה דעתו שאינו שוכר את הפתח²¹ ובכך ייפטר מחיוב מזוזות.

ב. יש שכתבו שיכול להתנות קודם שנכנס, עם בעל המקום, או בפני שני עדים, שאינו שוכר את המקום לגמרי אלא הוא כאורח בלבד ואין לו שום קניינים בדירה²², ושוב דינו כפונדק שאינו חייב במזוזות.

ג. המביא מזוזות עמו וחושש מאיסור נטילת המזוזות, יש מגדולי זמנינו שהורו, שיכול ליטול מזוזות מגמ"ח מזוזות או מחבירו ויקבע בלי ברכה, ובאופן זה מותר להסירה, לפי שמחוייב להשיבה להם ואינה שלו²³. ויש שפקפקו בעצה זו²⁴.

20. בתשובות והנהגות הביא ששמע שכן נהג הגרי"ז כשהיה דר בוילנא בזמן המלחמה, והיה לו ספק בכשרות המזוזות כך נהג.

21. ראה מנוחת אמת (פ"ז, הערה כא).

22. אלא שבאופן זה יוכל המשכיר להוציא בכל עת מהדירה, שכן אין לו בה כל קנין.

23. כן כתב בשבות יצחק (פ"ה, ב) בשם הגרי"ש אלישיב.

24. שאף שמחוייב להוציא את מזוזות הגמ"ח, מכל מקום מי פטרו מלהניח מזוזות אחרות, ראה חובת הדר (פ"א הערה מט).

אופן קביעת המזוזה

יש לקבוע את המזוזה בשליש העליון של הפתח, ויש להיזהר לקובעה באופן שתוכל לעמוד שם בקביעות, אף שאינה עתידה לעמוד שם אלא ימים מועטים, ויכול להדביקה אף בדבק, ובלבד שיחזיק מעמד.

קביעת מזוזה נוספת בפתח אחד

פעמים רבות אין אפשרות להוציא את מזוזת הבית, כגון שהיא חקוקה בכותל, או שאין בעל המקום נותן את רשותו לכך, באופן זה יש להסתפק אם רשאי להניח מזוזה נוספת, או שיש לחוש בכך לאיסור בל תוסיף²⁵, ויתכן שאדרבה אם המזוזה הראשונה כשרה, שוב כשמוסיף מזוזה אחרת מקלקל שאינו יוצא ידי חובת מזוזה כלל²⁶.

אמנם אם קרוב לודאי שמזוזת בעל הבית פסולה ואינו יכול לבדוק את כשרותה²⁷, יש להתיר להניח את המזוזה הנוספת²⁸, וטוב שיתנה שאם המזוזה הראשונה כשרה, אינו מתכוון לקבוע לשם מצות מזוזה²⁹.

25. ראה פתחי תשובה (רצא, ב) בשם חמודי דניאל, שמי שקשה עליו להוציא את המזוזה ולבודקה ורוצה להניח מזוזה אחרת וקשה עליו להוציא את הישנה אסור משום בל תוסיף.

26. עיי' רמ"א (או"ח סי' י, ו) לענין הטיל ציצית נוספת שאין יוצא ידי חובת ציצית, ולכאורה ה"ה כאן.

27. ובשבט הלוי (ח"ח סי' קסט) הסתפק, דשמא אף אם היתה בפתחו מזוזה הכשרה בדיעבד, והניח בסמוך לה מזוזה נוספת הכשרה לכתחילה, אין בכך משום בל תוסיף, לפי שכוונת ההוספה בעצם קיום המצוה שלא היה לו בראשונה.

28. בספר דרכי חיים ושלום (אות תתקסה) הביא שהגאון בעל מנחת אלעזר בהיותו במקום מעינות, באכסניא שהיה מתעכב יותר מל' יום, ובעה"ב היה מקלי הדעת וידע שהמזוזות רובם ככולם פסולים, והוא ז"ל קבע מזוזות שלו בריחוק מקום קצת ממזוזות של בעה"ב, דלא שייך בזה בל תוסיף דקרוב לודאי שהן פסולות.

29. עיי' מ"ב (שא, קנח) שכתב כן לענין תפילין שמועיל תנאי. אמנם ראה מהר"ם שיק (יו"ד סי' רפז) שאין מועיל תנאי לענין מזוזה. ועיי' דעת קדושים (סי' רפו).

